Iustum Aequum Salutare
VI. 2010/3. · 71–103.

A 2009. ÉVI CXX. TÖRVÉNYRŐL, AZ ÚJ POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV MEGHIÚSULT KÍSÉRLETÉRŐL, ANNAK ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL ÉS TARTALMÁRÓL

CSEHI ZOLTÁN
egyetemi docens (PPKE JÁK)

I. Bevezetés

1960. május 1-jén lépett hatályba az azóta többször módosított 1959. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről. A Ptk. előtt megalkotott 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szabályozta ekkor már a családjogot – a gondnokság kivételével –, ezért ez a joganyag kívül maradt a Ptk.-n.

A jelenleg is érvényben lévő törvénykönyv leginkább rövidségével és tömörségével – véleményünk szerint továbbá számos alapvető szabály hiányával – jellemezhető, néhány helyen túlzóan tömör, máshol túlságosan is absztrakt, de alapvetően hiányos, hiszen kevesebb, mint 700 paragrafusból áll (időközben számos paragrafus hatályon kívül lett helyezve és számos helyen új paragrafusok kerültek beiktatásra, pl. 209/A. § vagy 209/B. §). A mostani Ptk. kódexjellegű törvény, egységes szerkezettel és szabályozási koncepcióval, követve az európai hagyományokat a kódex jelleg megjelenítésével. A Ptk. részekből, mégpedig hat részből áll, az első hét paragrafus képezi a kódex első részét, a második részt a 8–87. §§ személyekre vonatkozó szabályai képezik (ebből 8–25. §§ természetes személyekre, 27–87. §§ jogi személyre vonatkozik), a harmadik rész a tulajdonjog cím alatt 94–197. §§ alatt található, majd a negyedik rész a kötelmi jogot tartalmazza (198–596. §§; ebből 198–338. §§ szerződések általános szabályai, 339–360. §§ kártérítés; 361–364. §§ jogalap nélküli gazdagodás; 365–596. §§ egyes szerződések szabályai), az ötödik rész az öröklési jog szabályait (598–684. §§), majd a záró, hatodik rész, a befejező rendelkezéseket tartalmazza.

A Ptk. eredeti rendelkezéseit számos későbbi törvény, törvényerejű rendelet egészítette ki, amelyek közül az egyik legfontosabb a 1960. évi 11. törvényerejű rendelet a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról, és ennek későbbi módosításai, a Ptk.-t lényegesen módosító 1977-es novella és az azt hatályba léptető 1978. évi 2. sz. törvényerejű rendelet. A Ptk. kizárólag a hozzá kapcsolódó, belőle kinövő és a Ptk. szabályait pótló, erősítő, némely esetben felülíró magyar bírói joggal együtt értelmezhető, a bírói jog nélkül puszta váz csupán. Ebből a szempontból a Ptk. lényegében

tovább éltette azt a több évszázados magyar hagyományt, miszerint a magyar magánjog alapvetően bírói szokásjog. A Ptk. megtartotta kódex jellegét, és a magánjogon belül a vezető erejét, centrális, útmutató erővel a magánjog legfőbb szabályzójaként mutatta a helyes irányt. Számos későbbi, részterületeket szabályozó magánjogi törvény utal a Ptk.-ra mint háttérjogra, például a szerzői jogi törvény (1999:XXVI. törvény), vagy a gazdasági társaságokról szóló törvény (2006:IV. törvény.), jóllehet a külön törvényekben kodifikált magánjogi részterületek mindig is nagyobb önállóságra, autonómiára törekedtek, például a családi jog vagy legújabban a társasági jog, amelyek a magánjog egységén belül sokszor indokolatlan szabályozási különbözőségekben jelennek meg.

A Ptk. 50 éve alatt legkevésbé az öröklési jogi rész változott, az 1990 utáni időszak gazdasági változásai is lényegében a hagyaték tárgyát érintették a társasági részesedések megjelenésével, de magát az öröklés szabályozását nem. Napjainkra viszont a jogi személyek és a dologi jogi szabályozás elégtelensége mindennapos jogalkalmazási kérdéseket vet fel, elegendő itt például az egyesületi jog kérdéseire, vagy a köztulajdonban álló ingatlanok forgalomképességére gondolnunk.[1] A Ptk. szerződési jogi szabályainak viszonylag magas az absztrakciós szintje, így ez a szabályozás a bírói jogalkalmazásban többé-kevésbé megállta a helyét, és válaszokat adott napjaink kihívásaira is. A Ptk. nem nevezhető sem modernnek, sem elavultnak, a szocializmus legkeményebb évei alatt, az 1956-os magyar forradalom leverése után került véglegesítésre, egy magántulajdon nélküli társadalomban, egy polgár nélküli államban és piac nélküli gazdaságban. A Ptk. születésekor sok-sok értékes szabályt átmentett a múltból, ugyanakkor számos rendelkezést megőrzött az egykori magyar kereskedelemi törvényből, de egyszerűsítő, rövidítő jellege folytán sok tényállásra csak esetleges szabályozást adott. Hiányosságai a mai olvasó számára sokszor érthetetlenek.

Több mint húsz évvel az úgynevezett rendszerváltozás után már megérett az idő a magánjogi viszonyok alapvető újraszabályozására, amely végül több mint tíz éves kodifikációs munka után hozott látható és értékelhető eredményt. A 2009. évi XX. törvény ennek a folyamatnak volt a szimbolikus befejezése. A rendszerváltás politikai és gazdasági hatásai a magánjogi kódexre is kihatottak, de a többi nagy kódex közül talán ezt érintette a legkevesebbé a napi aktualitás sorszerűsége, olyan kivételekkel, mint például a Metró-klauzula megalkotása (lásd Ptk. 28. § (2) bek.), össze sem lehet hasonlítani például a büntető törvénykönyvet ért folyamatos politikai erejű változtatásokkal. A magántulajdon, a piac, a verseny, a magánjogi igények életre keltével kinyíltak a Ptk. soha nem alkalmazott titkos és rejtett szabályai, valós életre kelt maga a kódex, de egyben megmutatkoztak különböző fokú hiányosságai is. Talán túlzó is volt az elvárás, egy más korban született, és már társadalmi és gazdasági körülményekre szabott törvénytől, amit elvártak tőle a jogalkalmazók, és mindazok, akik alapvetően alkalmasnak találták napjaink gazdasági-társadalmi viszonyai közt a magánjogi viszonyok szabályozására.

---

[1] Lásd ehhez a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Pfv.I.21.446/2008/12. sz. ítéletét, valamint a Pécsi Ítélőtábla 1/2009. (X.09.) kollégiumi véleményét a forgalomképtelen törzsvagyon „aláépítése" jogi kérdéseiről – www.pecsiiitelotabla.hu, szakmai anyagok alatt.

II. Keletkezése

Az új törvénykönyv ismertetése előtt röviden vázolnunk kell keletkezésének körülményeit, amelyek magyarázatul szolgálhatnak a szabályozás néhány furcsaságára, sajátosságára. A Kormány 1050/1998. (IV. 24.) Korm. határozatával rendelte el a Polgári Törvénykönyv átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdését, megalakult egy Főbizottság és egy Szerkesztőbizottság. Először elkészült egy szabályozási koncepció, az új Polgári Törvénykönyv koncepciója, amely normát még nem tartalmazott, hanem a szabályozási elveket fogalmazta meg, melynek első változata átdolgozásra került. A végleges koncepciót a Kormány 1003/2003. (I. 25.) Korm. határozattal jóváhagyta. A jóváhagyott koncepció teljes egészében megjelent a Magyar Közlönyben. Ezen koncepció alapján készült el immáron az új Ptk. első, normákat tartalmazó vitatervezete, azaz a konkrét szabályokat magában foglaló változat a 2006-os év folyamán, lényegében 2006 decemberére, az úgynevezett „0”-ik változat. Ehhez a tervezethez számos szakmai fórum (bírák, ügyvédek, közjegyzők, egyetemi tanárok stb.) szólt hozzá. Ezt követően az Igazságügyi Minisztérium 2007 augusztusában úgy döntött, hogy nem az erre a feladatra külön felkért, a Kormány által jogszabályban külön kinevezett Szerkesztőbizottság véglegesíti az Új Ptk. szövegét, hanem a minisztériumi munkatársak fejezik azt be. Innen az út kétfelé ágazott. A törvény szövegezéséért és koordinálásáért felelős Vékás Lajos akadémikus – munkatársaival – tovább fejlesztette a 2006. decemberi állapothoz képest a tervezetet, és 2008 márciusában Szakértői javaslatként közel 1300 oldalas könyvben részletes magyarázatokkal megjelentette.[2] A minisztérium a 2006. decemberi szöveget – néhol lényeges módosításokat eszközölve – egyeztetések során alaposan átdolgozta.

A minisztériumi törvényjavaslatot – átláthatatlan köztes egyeztetések és átírások után – végül 2008. június 5-én nyújtotta be az igazságügy-miniszter az Országgyűlésnek. Az országgyűlési munka alatt számos, több száz módosító indítvány érkezett, ezek nagy részét a Kormány két szocialista képviselő neve alatt nyújtotta be. Végül az Országgyűlés 2009 szeptemberében fogadta el a Polgári Törvénykönyvről szóló törvényt, de a Köztársaság Elnöke 2009. október 13-i levelével megfontolásra visszaküldte az Országgyűlésnek. Visszaküldő levelében az Elnök a törvénytervezettel kapcsolatban általános jellegű és részletekbe is menő észrevételeit fogalmazta meg. Az Országgyűlés minimális változtatásokat követően a 2009. november 9-i ülésnapján elfogadta az új Ptk.-t, amelyet az Elnök már köteles volt aláírni, ez lett a 2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről, amely megjelent a Magyar Közlöny 2009. november 20-i, 165. számában.

A Ptk. parlamenti elfogadásával párhuzamosan került előkészítésre a Ptk.-t hatályba léptető törvény, amely 211 §-ból áll. Az Országgyűlés 2009. december 14-én fogadta el azt, amelyet az Elnök nem írt alá. Az Elnök többek közt arra hivatkozott, hogy koherencia-zavarokra vezethet, ha a Ptk. első két könyve 2010. május 1-jén, míg a többi könyve 2011. január 1-jén lépne hatályba. A Köztársaság Elnöke 2009. december

[2] Lásd ehhez Vékás Lajos et al.: Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008, 1281.

22-i levelében kérte az Országgyűlést, hogy a képviselők fontolják meg, hogy az új Ptk. egyetlen időpontban, 2011. január 1-jén lépjen hatályba. Az Országgyűlés nem fontolt meg semmit, megtartotta a kettős hatályba lépést, és 2010. február 15-i ülésnapján újra elfogadta a hatályba lépést szabályozó törvényt, amelyet az Elnök köteles volt aláírni. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 2010. évi XV. törvény („új Ptké") a Magyar Közlöny 30. számában jelent meg 2010. március 2-án.

Az új Ptké. 1. § (1) bekezdése szerint az új Ptk. első és második könyvének – bevezető rendelkezések és a személyek – 2010. május 1-jén kellett volna hatályba lépniük.

A Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága 436/B/2010 AB határozatával viszont megsemmisítette a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 2010. évi XV. törvény 1. § (1) bekezdését, valamint 208. §-át (MK 2010.63. szám; AB közlöny XIX. Évf. 4.szám). A határozat következtében a még hatályba nem lépett rendelkezések hatályba lépése elmaradt.

III. Az új Ptk. átfogó jellemzése

Az új törvény alapvetően az „élő jogot", azaz napjaink Ptk.-ját és bírói jogát kodifikálja, valamint a régi Ptk. bírói jogfejlesztéssel kialakult jogát kodifikálja, rendszerezi, egyes helyeken kisebb strukturális javításokat mutat. Ezen túlmenően számos területen új szabályozási megoldásokat is ad, de alapvetően nem a jelenlegi normák forradalmi megújításról van szó, hanem a jelenlegi alapokat megtartó, azokat továbbfejlesztő megoldásokról. Az egyik legnagyobb újdonsága, a családjogi szabályozás beépítése a Ptk. kódexébe. Talán ez volt a legnehezebb feladat a kodifikáció során. A munkajogi viszonyok nem kerültek be a Ptk.-ba, azokra továbbra is a Munka Törvénykönyve alkalmazandó, és végül nem került bele a gazdasági társaságok szabályozása sem (erre vonatkozóan a Szakértői anyag megmutatta, hogy ez egy lehetséges alternatíva[3]). Kimaradt, sőt erőteljesen lecsökken a szellemi alkotások jogának szabályozása is. A szabályok túlnyomó része a magánjogi kódexhez illő anyagi jogi norma, de a jogi személy és a családi jogi szabályok között még mindig számos eljárásjogi normát találunk.

A törvény megőrzi a jelenlegi magánjogunk szabályozási egységét, a polgári jog és a kereskedelmi vagy gazdasági jog egységét, és a monista koncepciót valósítja meg. Nincs külön kereskedelmi jog és polgári jog, hanem egyetlen kódex tartalmazza a szabályokat. A professzionális üzleti világ szabályai és a magánszemélyek szerződései egységes alapot képeznek, jóllehet ez utóbbi körben a fogyasztóvédelem szabályait a közösségi követelményeknél jóval tágabb körben kerül kiterjesztésre valamennyi fogyasztói szerződésre. (Ez alapján tehát nem csak az adásvétel és a külön nevesített szerződéstípusok, hanem valamennyi szerződéstípus lehet fogyasztói szerződés. Ez sokszor zavaró is, például elvileg lehetséges fogyasztói fuvarozási szerződés vagy fogyasztói garanciaszerződés 5:390. §). A monizmus mellett szól a kereskedelmi jog kodifikációjának történeti megágyazottsága és történeti fejlődési vonala, amely a

[3] Lásd Kisfaludi András tervezetét a Szakértői javaslatban, 2:191. § és skk.

19. század jelenségének tudható be, és amely folyamatosan változik és alakul. A másik az a szociológiai tény, hogy a jelenlegi magyar társadalom tagjai nem analfabéták, iskoláztatási kötelezettséget az állam előírja és betartatja, a társadalom 50 vagy akár 100 évvel korábbi iskolázottsághoz képest lényegében mindenki tud írni és olvasni, ezért a hétköznapi ügyletek körében teljes járatlansággal nem kell társadalmi szinten számolni.

Az új Ptk.-nak sincs általános része, nincs jogügyleti tana, nem ismeri a „szerződés" olyan általános fogalmát, mint a német BGB-szerződése (BGB vor 104. §). Ezek az absztrakt jogi fogalmak, mint a szerződés, képviselet stb. a jelenlegi szabályozáshoz hasonlóan, részben töredékesen, továbbra is a kötelmi jogban helyezkednek el.

Az új Ptk. nem részekből, hanem könyvekből áll, összesen hét könyvből. Ezek a könyvek a következők: Első könyv: Bevezető rendelkezések; Második könyv: Személyek; Harmadik könyv: Családjog; Negyedik könyv: Dologi jog; Ötödik könyv: Kötelmi jog; Hatodik könyv: Öröklési jog; Hetedik könyv: Záró rendelkezések.

Az új Ptk. terjedelmesebb, mint a régi: kb. 1200 paragrafusból áll. Jelentősen megnövekedett a családi jogi szabályok száma (248 paragrafus), a dologi jogi szabályozás majdnem száz paragrafust tesz ki, amely a jelenleginek mintegy másfélszerese, valamint a kötelmi jogi könyv is, a maga 569 paragrafusával jelentősen bővült a jelenlegi kb. háromszáz paragrafushoz képest. Ennek ellenére néhány hiányossága így is szembetűnő (például szerződési biztosítékok tekintetében).

IV. Új intézmények bevezetése

Az új Ptk. számos újdonságot kívánt bevezetni a magyar jogba, ezekre lentebb ki fogunk térni. Elöljáróban utalok a cselekvőképesség teljes reformjára, a bizalmi vagyonkezelésre, az alapítványi célok kibővítésére – ugyanis alapítványt ezentúl nemcsak közérdekű célra lehet létesíteni –, továbbá a sérelemdíj intézményére.

V. Az új Ptk. szabályainak ismertetése

1. Első könyv – bevezető rendelkezések

Az első könyv a bevezető rendelkezéseket tartalmazza pusztán, a legelső paragrafus a törvény hatályát (személyi és tárgyi hatálya alatt a magánjogi viszonyokra való alkalmazását) próbálja kijelölni, meglehetősen pontatlanul (szerencse, hogy ez nem kívánt egyúttal a nemzetközi magánjogi szabályozásnak az alapjául szolgálni) ki. Az értelmezési alapelvbe újdonságként bekerült az a norma, amely előírja, hogy a Ptk. szabályait „*az alkotmányos követelményeknek eleget téve kell értelmezni*" (1:2. § (1) bek.). Az alapjogi gondolkodás kivetítése a magánjogi viszonyokra már számos jogterületen hallatta hangját, de az idézett általános jellegű megfogalmazás inkább káros, mint a jogbiztonság erősítője lenne. Igazából a magyar jogban sem tartalmi, sem formai aláfölérendelés nincs a magánjogi és közjogi szabályozás között, alkotmányos elvek magánjogi viszonyban közvetett módon – a magánjogi szabályok révén – tudnak érvényesülni. Alapelvként megmaradtak a régi Ptk.-ból a jóhiszeműség és tisztesség, valamint az elvárható magatartás normái. Ehhez járul két speciális norma, az egyik a

nemo suam turpitudinem allegans auditur szabálya – saját felróható magatartásra előnyök végett senki sem hivatkozhat – és a joggal való visszaélés általános tilalma. Nehezen értelmezhető az 1:7. §-ban megfogalmazott azon alkotmányos szabály, hogy a magánjogi igények érvényesítése a bírósági útra tartozik, ez szintén nem magánjogi szabály, hanem az igazságügyi szervezet kérdése (ráadásul hibás is, mivel a birtokviták, gyámügyi viták, öröklési ügyek stb. egy része nem is bíróság előtt zajlik).

2. Második könyv – Személyi jog

A törvény második könyve három részre oszlik: az ember, a jogi személyek és a személyhez fűződő jogok szabályaira.

Az embert érintő szabályozás lényegesen átalakult, a korábbi rendszert teljesen új felfogású normák váltják fel, itt elsősorban a cselekvőképesség szabályairól van szó. Az új Ptk. szabályai tekintettel vannak a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett, az ENSZ keretében 2006. december 13-án New Yorkban elfogadott Fogyatékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv rendelkezéseire. Kérdéses, hogy mennyiben a nevezett nemzetközi szerződésnek tudható be a mostani újítás, és mennyiben más okoknak, ugyanis magából a nemzetközi szerződésből a új Ptk. szabályai önmagukban nem levezethetők.

A cselekvőképtelenség és korlátozott cselekvőképesség szabályai a kiskorúak, 18 éven aluliak, valamint 14. életévüket be nem töltöttek vonatkozásában lényegében megmaradt. Nagykorú esetében a szabályok újdonságot jelentenek. Nem a korábbi korlátozott és kizárt cselekvőképességből indul ki a szabályozás, hanem modernebb megoldásra törekszik. Egyes állítások szerint Magyarországon kb. 70 000 nagykorú érintett az új szabályozás révén. Nagykorú személy döntéshozatalát elősegítő jogintézményeket kívánt bevezetni a törvény olyan személy számára, aki értelmi képessége, pszichés állapota vagy szenvedélybetegsége miatt támogatásra, illetve védelemre szorul. Ezen új jogintézmények a következők: a) előzetes jognyilatkozat, b) támogatott döntéshozatal és c) cselekvőképességet korlátozó gondnokság. Ez a három intézmény együttesen is alkalmazható (2:16. §).

Az előzetes döntéshozatal alapján a nagykorú – előre látva szellemi állapotának esetleges csökkenését – bizonyos kérdésekben maga határozhat előre: ilyen lehet a támogató személyének meghatározása, a szóba jöhető gondnokok közül adott személy kizárása, meghatalmazás vagyoni ügyeinek intézésére, vagyonának kezeléséről rendelkezés (2:17. § (2) bek.). Ezt a nyilatkozatot közhiteles nyilvántartásba kell venni, és ha az adott személy szellemi vagy pszichés állapota akként alakul, akkor a bíróságnak, a gyámhatóságnak, valamint a gondnoknak ennek megfelelően kell eljárnia.

A támogatott döntéshozatal szintén egy új intézmény, a támogató személy kinevezése nem eredményezi a támogatott személy cselekvőképességének, korlátozását (2:20. § (1) bek.). A bíróság egyes ügyletek körében rendeli el, hogy az értelmi képessége, pszichés állapota vagy szenvedélybetegsége miatt arra rászoruló nagykorú személy támogató személy segítségével járjon el. A támogató jogosult a támogatott személy jognyilatkozatának megtételekor jelen lenni, tanácsaival, a támogatott személy számára szükséges tájékoztatás megadásával a támogatott személy jognyilatkozatának megtételét elősegíteni. A támogató aláírásával látja el azt a jognyilatkozatot, amelynek

megtételénél jelen volt és a támogatott személyt segítette. (2:20. § (2) bek.) A döntést a támogatott személy hozza meg, ha szükséges, ő látja el a nyilatkozatot aláírásával.

A korábbi szabályokkal ellentétben nagykorú személy többé nem helyezhető cselekvőképességet kizáró vagy általánosan korlátozó gondnokság alá. Az eddigi orvos szakértői vizsgálat helyett ún. komplex – összetett szakértői véleményre alapozott (2:23.§ (4) bek.) –, személyi képességekre vonatkozó vizsgálatot ír elő a törvény. Ennek eljárásjogi megvalósítását még elképzelni is lehetetlen, nem hogy megvalósítani. Alapvetően helyes az a gondolat, hogy a szükségességnek és arányosságnak kell meghatároznia a gondnokság alá helyezés tárgyi hatályát, ennek megvalósítása viszont nem meggyőző a szabályozásból.

A nagykorú korlátozott cselekvőképességet jelentő – csak az abban megjelent ügycsoportokra kiterjedő, kizárólag határozott időre szóló – gondnokság alá helyezhető. A cselekvőképességet érintő gondnokság esetén a bíróságnak egyidejűleg rendelkeznie kell a kötelező felülvizsgálati eljárás megindításának időpontjáról is, amely nem lehet több, mint öt év (2:39. § (1) bek.). A korlátozottan cselekvőképes nagykorú bizonyos, kisebb jelentőségű nyilatkozatokat megtehet önállóan, pl. a mindennapi élet szokásos szükségleteihez szükséges ügyletek, bizonyos ügyletekhez a gondnoka és a törvényben meghatározott esetekben pedig a gyámhatóság jóváhagyása szükséges (pld. a gondnokoltat öröklési jogviszonyból megillető jog vagy kötelezettség, gondnokolt által kezelt vagyon). A gondnokolt vagyonára – a vagyon védelme céljából – a bíróság zárlatot is elrendelhet. (2:28. § (1) bek.) A törvény tartalmazza a gondnok rendelésére, jogaira és kötelezettségeire valamint a gondnokság megszűnésére vonatkozó anyagi és eljárási szabályokat is (2:32–2:40. §§).

A gondnok a bíróság által meghatározott ügycsoportban a gondnokság alá helyezett személy vagyonának kezelője és törvényes képviselője, ha a bíróság a gondnokolt cselekvőképességét a vagyonáról való rendelkezésben korlátozta, valamint indokolt esetben a gondnokság alá helyezett gondozását is ellátja. (2:36. §) Eljárása során mindig köteles kikérni a gondnokolt véleményét.

Az új Ptk. a gondnok kirendelésének, a gondnok tevékenységének és megszűnésének szabályait lényegében a jelenlegi szabályozással azonos mértékben szabályozza, ezek közt viszonylag sok az eljárási jellegű szabály.

3. Jogi személyek

A személyek könyv második része a jogi személyek szabályozását tartalmazza. Az új Ptk. a korábbi tervezetekhez képest jelentősen átalakította és leegyszerűsítette a jogi személyek szabályozását. A jelenlegi megoldás nem nevezhető sikeresnek, hiszen a jogi személy általános szabályait nyolc paragrafusban határozza meg, majd az alapítvány szabályai következnek 22 paragrafusban, és egy további sor vitát kiváltó, a bírók által kért, de véleményünk szerint értelmetlen szabály vonatkozik a jogi személyiség nélküli jogalanyokra (2:73. §). Ezek a normák képezték volna a 21. századi magyar magánjog jogi személyeinek kódexbeli alapjait.

Az új Ptk. nem tartalmazza az egyesület szabályait, sem a kereskedelmi társaságokra vonatkozó joganyagot, a jelenlegi Ptk.-ból ismert egyéb formákat sem, mint például a köztestület.

A jogi személyek általános szabályai viszont annyira általános jellegűek, hogy egyáltalán az is kétséges, mennyiben volt értelme ilyen módon szabályozni azokat. Ezen szabályok a jogi személy jogképességére (2:41. §), a jogi személy típusok törvényben való meghatározására (2:42. §) – ez a szabály a törvényalkotó felé szól, nem pedig a jogalanyok részére – a létesítő okirat alapelemeire vonatkoznak (2:43. §). Vázlatosan kitér a törvény a jogi személy nevére, amely valahol a névvédelem alapját jelenti. Deklarálja a törvény a normatív rendszert, azaz azt, hogy a jogi személy nem állami engedélyezés révén, hanem a bírósági nyilvántartásba vétellel jön létre. Újdonságként említhető a törvénynek az a rendelkezése, amely a képviseletre vonatkozik, és amely általános jelleggel a jogi személy felelősségét mondja ki a képviselő által harmadik személynek okozott károkért. Ez az alapvetően deliktuális szabály a személyek részben érintett képviseleti jogban történő elhelyezése nem a legszerencsésebb, ráadásul a „képviselő" megfogalmazás nagyon tágra sikerült: „jogi személy feladat- és hatáskörében, illetve tevékenységi körében eljáró természetes személy", akinek a magatartását betudja a jogi személynek, és az ennek során okozott kárért állapítja meg a jogi személy felelősségét (2:46. § (3) bek.). A jogi személy nevében a portástól az elnökig sokféle természetes személy járhat el, aktívan és passzívan képviselőként, de az idézett norma pontosításra szorul.

Az új Ptk. – folytatva a régi hibás gyakorlatot – egyetlen szabályban utal az állam magánjogi viszonyokban való jogképességére és vagyoni felelősségére. Ez a szabály az állam vagyoni viszonyokban történő eljárása átfogó szabályozásának hiányában mind elméleti, mind gyakorlati szempontból elégtelennek bizonyul. Az állam képviseletére – általános jelleggel – az államháztartásért és pénzügyekért felelős miniszter képviseleti jogát mondja ki a szabály. (2:49. § (2) bek.)

4. Alapítvány

Az alapítványok 1987-ben nyertek törvényi szabályozást a legújabb kori magyar jogban, a szabályokat a régi Ptk. tartalmazta. Ez a szabályozás a több mint húsz éves bírói gyakorlattal napjainkra lényegében egy egységes alapítványi jogot eredményezett a maga előnyeivel és hibáival. A szabályozás következtében több mint húszezer alapítvány van Magyarországon regisztrálva, amelyek nagy része semmilyen vagyonnal nem rendelkezik, hanem a pályázatokon, adományokból és ki tudja még honnan szerzett bevételeit osztja szét újra. Az új Ptk. ezen a bírói jogon alapuló alapítványi jogon kívánt számos érdemi módosítást eszközölni, és meglepően hosszan, 22 paragrafusban szabályozza újra az alapítványi jogot. Ezen a terülten is vitatható az a megoldás, hogy a törvény kifejezetten eljárási jellegű szabályokat is tartalmaz (pl. 2:59. § a nyilvántartásba vételről vagy a 2:60. § az adatok nyilvánosságáról).

Az alapítvány létesítése lényegében nem változott, alapító okirat és annak bírósági nyilvántartásba vétele szükséges az alapítvány mint jogi személy létrejöveteléhez. Az alapítvány a nyilvántartásba vétellel nyeri el jogképességét (2:52. §).

Az alapítvány tekintetében az egyik legjelentősebb újdonságot az jelenti, hogy alapítvány többé már nem csak „tartós közérdekű célra" hozható létre (régi Ptk. 74/A. § (1) bek), hanem akár magáncélra is, és a céljának nem kell „tartósnak" lennie. Ezek alapján lehetséges ún. „családi alapítvány" létesítése (2:61. § (3) bek.), valamint nem

üzletszerű, de gazdasági tevékenységet folytató célra is alapítható (2:50. § (2) bek.). Az alapítványformák körében megjelent az ún. tőkealapítvány, amelynek az a jellegzetessége, hogy a vagyonának hozamával kell a tevékenységét kifejtenie.

Az alapítvány célja nem irányulhat jogszabályellenes és jó erkölcsöt sértő célokra, elsődleges tevékenysége nem lehet üzletszerű gazdasági tevékenység (2:50. § (2) bek.). Hogy mit kell értenünk elsődlegesség alatt, a törvény nem határozza meg. A „családi alapítvány" kivételével az alapítvány kedvezményezettje nem lehetnek az alapító, a csatlakozó, a kezelő és a kuratórium tagjai, valamint a fentiek hozzátartozói.

Az alapítvány működésének korlátait jelenti, hogy alapítvány nem hozhat létre alapítványt, ezt a korábbi bírói jog már megfogalmazta,[4] és ez vált törvényi szabállyá. További korlát, hogy az alapítvány nem csatlakozhat alapítványhoz, azaz tevékenységének közvetlennek kell lenni, tevékenységét magának kell megvalósítania, azaz az alapítványnak magának kell közvetlenül a célját megvalósítani, egy további jogi személy bevonásával. Az alapítványi vagyon bizonyos fokú védelmét szolgálja az is, hogy alapítvány nem lehet korlátlan felelősségű tagja más jogalanynak, üzletszerű gazdasági tevékenységet csak kiegészítő jelleggel, másodlagosan folytathat, annak eredménye nem fizethető ki az alapító, a csatlakozó, a kezelő vagy kuratóriumi tagok javára.

Az új Ptk. számos új törvényi meghatározást vezet be az alapítványi jogunkba, ilyen a csatlakozó és a kedvezményezett. A csatlakozó az nem alapító, hiszen az alapítvány már létrejött, hanem a már nyilvántartásba vett alapítvány részére ad vagyoni hozzájárulást, és ennek fejében az alapító okiratban meghatározott jogok gyakorlására lehet jogosult. Ha az alapító okirat úgy rendelkezik, akár alapítói jogokat is szerezhet. A törvény itt korlátot állít fel, önállóan akkor válik az alapító jogok gyakorlójává, ha az alapító az alapító okiratában maga helyett erre kijelölte (2:63. § (2) bek.).

A kedvezményezett az alapítvány gazdasági jogosultja, a kedvezményezett részére juttatja az alapítvány a szolgáltatását az alapítványi cél megvalósítása érdekében. A kedvezményezettek szabályozása egyrészt azt érinti, hogy kik nem lehetnek az alapítvány kedvezményezettjei (lásd 2:61. § (2) bek.), másrészt azt, hogy az alapító jogosult az alapító okiratban kijelölni a kedvezményezettek általános körét. Ennek hiányában a kezelő dönt mind a személyéről, mind a neki adható támogatásról (2:61. § (1)–(2) bek.). Sajátos ebben a körben a családi alapítvány, amelynek kedvezményezettje lehet az alapító, a csatlakozó vagy ezek hozzátartozója, ha az alapítvány célja az alapító vagy a csatlakozó tudományos vagy művészeti tevékenységének támogatása, alkotásainak gondozása vagy ezen személyek ápolása, gondozása, tartása, egészségügyi ellátása költségeinek viselése, iskolai tanulmányainak ösztöndíjjal, vagy egyéb módon történő támogatása (2:61. § (3) bek.).

Alapítvány létesíthető alapító okiratban és végrendeletben. Ez utóbbi esetben a közös végrendelet szabályaival az összhang hiányzik (6:20. §). Végrendeleti úton tett alapítvány lehet az is, ha meghagyással rendeli az örökhagyó az alapítvány létesítését, akkor az alapító a meghagyással terhelt személy lesz. A törvény ezt az alapítványrendelést az ügyész perindítási jogával teszi bíróság előtt kikényszeríthetővé (2:58. § (3) bek.).

[4] Lásd 2006:LXV. Fv. 1 § (2) bek. b.

Az alapítvány működését illetően az új szabályozás lazít a jelenlegi magyar joggyakorlat alapító-ellenességén, több alapító esetén nem mindig követeli meg valamennyi személy együttes döntését (2:64. § (3) bek.), az alapító egyes alapító jogokra kijelölheti a kuratóriumot (2:64. § (1) bek.), illetve az alapítói jogok gyakorlására más személy is kijelölhető (ez utóbbira régi jogunkban is volt lehetőség).

Az alapítvány szervezetét illetően a törvény a kezelő szervet szabályozza, és mint az alapítvány döntéshozó, ügyvezető és képviseleti szervét deklarálja (2:65. § (1) bek.). A kezelő szerv tagjait kijelölheti az alapító, de más megoldást is előírhat az alapító okirat. A kezelő szerv tagjainak visszahívása szigorúbb, ez csak akkor lehetséges, ha az alapító ezt a jogát fenntartotta és az adott személy az alapítvány céljának megvalósítását veszélyezteti. A változásokat a nyilvántartásban át kell vezetni. Előrelépés a jelenlegi bírói gyakorlathoz képest az a szabály is, amely kimondja, hogy az alapító okiratban további ügyviteli, tanácsadó és ellenőrző szervek is létesíthetők (2:68. §). A jelenlegi szabályokhoz képest a törvény az alapítvány gazdálkodására és vagyonára is több szabályt tartalmaz (2:54. §).

Az alapítványok megszűnése körében kiemelendő az a szabály, amely nevesíti az alapítvány átalakulásának lehetőségét, kimondja alapítványok egyesülésének, illetve az alapítvány szétválásának lehetőségét. Részletszabályokat a törvény nem ad, és még csak utaló normát sem olvasunk.

Az alapítványok működése felett a törvényességi felügyeletet továbbra is az ügyészség fogja ellátni (2: 69. §).

Az alapítványi szabályozáshoz (2:72. § (2) bek.) kapcsolódik a Ptké. azon szabálya, amely sok évtizedes hiányt pótol, nevezetesen az alapítvány megszűnésének és fizetésképtelenségének pontosabb szabályozását. Eltérőek a végelszámolási – azaz jogutód nélküli megszűnésre vonatkozó – szabályok üzletszerű gazdasági tevékenységet is folytató alapítványok esetében, ott az új Ptké. a csőd- és felszámolási törvény rendelkezéseibe foglalt szabályokat rendeli alkalmazni (új Ptké. 59. §). Szintén újdonságként említendő, hogy az alapítvány jogutód nélküli megszűnése esetére a új Ptké. eljárási szabályokat határozott meg. A megszűnésről az alapító jogosult dönteni. Nem egészen érthető az az előírás, amely szerint, ha az alapítvány megszűnése során kiderül, hogy az alapítvány vagyona nem fedezi követeléseit, akkor az alapító vagy annak jóváhagyása alapján harmadik személy bocsáthatja a „hiányzó összeget" az alapítvány rendelkezésére. A törvény megfogalmazásából kötelezettségről nem beszélhetünk, hanem sajátos lex imperfecta-ról, egy naturalis obligatióról. Ha a hiányzó összeget senki nem bocsátja az alapítvány rendelkezésére, akkor fizetésképtelenségi eljárást kell elrendelni (új Ptk. 58. § (1) bek.).

Az új Ptk. – hasonlóan a régi Ptk.-hoz – ismeri az ún. jogügyleti alapítvány formáját, de itt a célok már szűkebbek. Ennek a történeti gyökerei arra nyúlnak vissza, hogy az 1959-es Ptk. szövege nem tartalmazta az alapítványt, helyette szabályozta a közérdekű kötelezettségvállalást, mint speciális kötelmet, amely nem más, mint egy jogügyleti alapítvány.[5] Az új Ptk. négy paragrafusban szintén tartalmazza a kötelezettségvállalás közérdekű célra szóló ügyletet (5:476–5:479. §§). Bármely személy

[5] Lásd ehhez: Csehi Zoltán: *A magánjogi alapítvány*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2006, 206. és skk.

kötelezettséget vállalhat arra, hogy meghatározott közérdekű célra ingyenesen vagyoni szolgáltatást teljesít. A vagyont egy kijelölt kezelő kezeli a közérdekű cél megvalósítása érdekében, ha a kötelezettséget vállaló nem élt a kijelölés jogával, akkor a bíróság az ügyész keresetére ezt a személyt kijelöli. A törvény szabályozza a visszavonás eseteit és a kötelezettségvállalás megszűnését is.

5. Személyhez fűződő jogok

A személyi könyv harmadik részét a személyhez fűződő jogok szabályai alkotják. A személyhez fűződő jogok a régi Ptk.-ban is a személyek részben kerültek elhelyezésre, a kártérítési szabályokat a törvény csak felhívta, mint a személyhez fűződő jogok megsértésének lehetséges szankcióját.

Az új Ptk. is ezt a koncepciót követi, tehát nem a deliktuális felelősség körében, hanem a személyek könyvben, a korábbi szabályokhoz képest lényegesen szélesebb körben és részletesebb szabályokkal. A személyhez fűződő jogokat általános, generális szabály védi, majd azt követően tizennégy nevesített személyhez fűződő jog tényállását tartalmazza. A tényállások egy része csak utaló szabály, valamely másik jogszabályban védett értékre épülnek, arra utalnak, mint például a fogyatékosok védelme, vagy az egyenlő bánásmód követelményének megsértése, és vannak autonóm, azaz önmagában megálló tényállások, mint a névvédelem, üzleti titok, jó hírnév és becsület védelme. Ez a magánjogi kódexben ismeretlen szabályozási módszer volt ez idáig – utaló jellegű norma –, amely a büntetőjogban is rengeteg jogalkalmazási kérdést vet fel. A törvény személyhez fűződő jogként szabályozza a bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jogot, amely azzal sérülhet, ha a bírósági eljárás ésszerű időn belül nem kerül befejezésre (2:88. §). A bírói joggyakorlatra támaszkodva kerültek meghatározásra a személyiségi jogvédelem kivételei, például a tömegfelvétel készítése és felhasználása (2:84. § (3) bekezdés), nyilvános közszereplésen közszereplőről történő felvétel készítése, képmás vagy hangfelvétel közvetlenül fenyegető, vagy már bekövetkezett jogsértés bizonyítása érdekében stb.

Az új Ptk. új szankciórendszert vezetett be a személyiségi jogokat illetően, megtartva a személyiségi jogsértések klasszikus objektív szankcióit: a jogsértés bírósági megállapítását; a jogsértés abbahagyására kötelezést; a jogsértő jogsértéstől való eltiltását a jövőben; elégtételadást; a sérelmes helyzet megszüntetését; a jogsértést megelőző állapot helyreállítását. Újdonság, és külön kiemelendő ebben a körben a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedése iránti jogosultság mint objektív alapú szankció (2:89. §). Ezekhez kapcsolódott a személyiségi jog megsértése esetén az objektív jellegű sérelemdíj iránti igény. A korábbi gyakorlattal szemben nem szükséges bizonyítani a jogsértés következtében előállott hátrányt (2:91. § (2) bekezdés), hanem a sérelemdíj a jogsértés ténye okán jár. A sérelemdíj nagyságát viszont befolyásolja a jogsértés súlya, a felróhatóság mértéke, a jogsértésnek a sértettre gyakorolt hatása (2:91.§ (3) bek.). A sérelemdíjon felül vagyoni károk megtérítésére is lehetőséget ad a törvény (2:92. §).

A törvény másik újdonsága a sajtó útján elkövetett jogsértéseknek a jelenlegi szabályozásától eltérő szabályozása. A korábbi szabályozás és annak bírói gyakorlata a sajtó-helyreigazítás körében nem értékelte a sajtó vétkes vagy vétlen magatartását, ha

valótlan tartalmú tény állítása, vagy való tényeknek hamis színben feltüntetése történt, a sajtónak helyreigazítást közölnie kellett. A megalkotott új szabály szerint viszont nem tartozik helyreigazítással a sajtó, ha a sajtó nyilvános rendezvényről tudósított, a nyilatkozó pontos megjelölésével, az elhangzottakat szöveghűen közölve, ha a sajtó számára adott nyilatkozatot teszi közzé vagy a tudósítás tárgya hivatalos eljárások, döntések, határozatok ismertetése (2:93. §).

A személyi könyv negyedik címe összesen két utaló szabályt tartalmaz. Az egyik azt mondja ki, hogy a szerzői jogról és az iparjogvédelemről külön törvények rendelkeznek. A másik szerint a nevezett törvényekben nem szabályozott kérdésekben az új Ptk.-t kell alkalmazni. Ezen normák szimbolikus elhelyezése – hiszen semmiféle tartalmat nem hordoznak – inkább a végső búcsú jelzése, mintsem értelemmel bíró megoldás. A régi Ptk.-hoz képest ez jelentős változás, hiszen a régi Ptk. vezette be a know-how szabályozását – talán a világon először a magyar jogban kapott törvényi védelmet ez a szellemi alkotás (régi Ptk. 86. § (4) bek.) –, és a szellemi alkotások egységes és általános erejű védelmét, függetlenül attól, hogy az adott szellemi alkotás külön törvényben nevesítve van-e vagy sem. Ez a kettős-védelem megszűnt, a „szellemi alkotások" általános jogi fogalma – mint törvényi fogalom – ezzel megszűnik, és csak konkrét szellemi alkotások állnak védelme alatt.

6. Harmadik Könyv – családjog

Az új Ptk. harmadik könyve 248 paragrafusban tartalmazza a családjog szabályait, ezen belül a regisztrált és a nem regisztrált élettársi kapcsolatot is. A törvény az emberi együttélésnek mind a három jogilag szabályozott formáját egy könyvben jeleníti meg, ezzel szimbolikusan és törvény erejével is kifejezve a családjogban bekövetkezett alapvető változásokat.

A jelenleg hatályos szabályozás ettől alapjaiban eltér, a családjog nagy részben egy önálló törvényben, a többször módosított 1952. évi IV. törvényben és az ahhoz csatlakozó szabályokban található. A regisztrált élettársi viszonyt a 2009. évi XXIX. törvény szabályozza, és a nem regisztrált élettársakra két paragrafus erejéig a jelenlegi Ptk. tartalmaz szabályokat (lényegében 1978-tól).

A házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat személyi és vagyoni viszonyokat érint, míg a nem-bejegyzett élettársi viszony kizárólag vagyoni viszonyokat szabályoz (némi kivétellel pld. az általános 3:91. § (2) bek.).

A harmadik könyv hat nagy részből áll: 1. rész: alapelvek; 2. rész: a házasság; 3. rész: bejegyzett élettársi kapcsolat; 4. rész: az élettársi kapcsolat; 5. rész: rokonság és a 6. rész: a gyámság. A 3. részben szabályozott bejegyzett élettársi kapcsolat lényegében utal a fent idézett külön törvényre, amelyben azonos neműek együttélési formáját szabályozza. Az élettársi viszony ehhez képest nem regisztrált együttélési forma (pontosabban nem kötelezően regisztrált, egyes elemei regisztrálhatók – lásd 3:97. § (3) bek.), amelynél a felek vagyoni viszonyaikat szerződéssel rendezhetik (3:97. § (1) bek.).

A családjog több mint ötven éven át a polgári jogtól részben elkülönült jogterület volt, és ezen elkülönülés folyamatában részben el is távolodott a polgári jogtól, részben autonómmá vált, önálló elveket alakított ki és követelt meg. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény 111 paragrafusból áll, ehhez képest

az új Ptk. jóval részletesebb és kidolgozottabb szabályozást tartalmaz a maga 248 paragrafusával, még akkor is, ha az élettársi viszonyok szabályozása újnak nevezhető ebben a rendszerben. Ennek a szabályozásnak a részbeni elkülönülését fejezik ki a harmadik könyv elején megjelenő családjogi alapelvek. Ez a négy paragrafus kimondja, hogy a törvény védi a házasságot és a családot, a családi és az egyéni érdek összhangját. Második alapelvként a gyermek érdekének elsődleges védelme került megfogalmazásra, és kimondja, hogy a gyermeknek joga van, hogy a saját családjában nevelkedjék. A harmadik paragrafus a házastársak egyenjogúságát mondja ki a házasság, az életközösség és a család ügyeiben. Negyedik alapelv a gyengébb fél védelmének figyelembevételét fogalmazza meg. A normatív formába öntött alapelvek szerepe a családjogban különös jelentőséghez jut, a bírói mérleges nehézségéhez nyújtanak támaszt a személyek közti viszonyok bölcs eldöntéséhez.

Az alapelvek után a második rész a házasság szabályait tartalmazza: a házasságkötés, a házasság érvénytelenítése, a házasság megszűnése, a házastársak személyes viszonyai, házastársi tartás és a házassági vagyonjog életkörülményeiben. A házasság csak férfi és nő között jöhet létre az új Ptk. szerint az anyakönyvvezető előtt tett kölcsönös nyilatkozattal. A magyar jog csak az állami házasságot ismeri el jogilag kötőerővel bírónak, érvényesnek, a nemzetközi magánjogi szabályozás sem ismer kivételt. A házasságkötés részletes eljárási szabályait a törvény nem tartalmazza, viszont a házasság nem létezőségének megállapítása (3:7. §) és a házasság érvénytelensége (3:3:17-3:19. §§) körében a perképesség perbeli szabályai – lényegében megőrizve a jelenlegi szabályozást – az anyagi jogi szabályok közt helyezkednek el. A házasságkötés érvénytelenségének esetei nem változtak: kiskorúság, cselekvőképesség vagy belátási képesség hiánya, rokonok, hozzátartozók közti házasságkötés, fennálló házassági kötelék.

A házasság megszűnésének klasszikus esetei mellett – az egyik házastárs halála és a házasság bírósági felbontása –, a törvény nevesíti azt az új tényállást, amely alapján az egyik házastárs neme megváltozik (3:21. §). A nem-változtatás esetében külön meghatározott eljárásban hozott határozat szünteti meg a házasságot. A törvény azt az élethelyzetet is szabályozza, ha a nem-változtatást követő 90 napon belül a korábbi házastársak bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítenek, akkor a házasság és élettársi kapcsolat tartalmát jogok és kötelezettségek során együtt kell figyelembe venni (3:21. § (5) bek.).

A házasság bírósági felbontása körében továbbra is megmarad a „feldúltság" elve. A házasság felbontására – a régi szabályok megtartásával – akkor kerülhet sor, ha a „házasélet teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott". A magyar jogban a „feldúltság" elve érvényesül, a vétkességi elv lényegében 1952 óta nem ismert. A bontó okok felsorolását a törvény nem tartalmazza, a szabály keret-jellegű. A házasság felbontására akkor kerülhet sor, ha a házasfelek közt kialakult viszony véglegesen és helyrehozhatatlanul megromlott.

A házastársak személyi viszonyai közül a törvény a névviselést is részletesen szabályozza (3:27–3:29. §§). A házastársi vagyonjog körében a törvény lehetővé teszi a feleknek a választást, hogy közszerzeményi vagy vagyon elkülönítési rendszerben állapodjanak meg (3:35. §). Ha nincs ilyen megállapodás, akkor a törvény a felek viszonyára a házassági vagyonközösséget – törvényes vagyonjogi rendszert – nevesíti

(3:35. § (3) bek). A törvényes vagyonjogi rendszer nem a házasságkötéstől, hanem a házasfelek házasságkötést megelőző életközösség keletkezésének időpontjától alkalmazandó (3:36. §). A házasságkötés érvénytelensége – mindkét fél jóhiszeműsége esetén – nem érinti a házasság vagyonjogi hatásait, ideértve a lakáshasználathoz kapcsolódó jogokat (3:37. §).

A korábbi szabályok lényegében tovább élnek, a házassági életközösség fennállása alatt a házastársak közös vagyonába tartoznak a tulajdonjognak mindazon tárgyai, valamint azok a vagyoni értékű jogok és követelések, amelyeket a házastársak a vagyonközösség fennállása alatt akár együttesen, akár külön szereznek (3:38. §). A törvény meghatározza a házastársi különvagyon körébe eső vagyont: az a vagyon, amit a házasfelek a szerződésben annak nyilvánítanak; a házassági vagyonközösség létrejöttekor meglévő vagyontárgy; örökölt vagy ajándékba kapott vagyon; szellemi alkotás vagyoni joga; személyt ért sérelemért járó kártérítés; sérelemdíj; személyhez kapcsolódó juttatás; személyes használatra szolgáló tárgyak; különvagyon értékén szerzett vagyontárgy. A közös és külön vagyon kapcsolatát, terhek, kezelési költségek tekintetében is részletesen szabályozza a törvény. A szabályozás a közös vagyon megdönthető vélelmét veszi alapul (3:41. §). A közös vagyon kezelésének szabályai között kaptak helyet a társasági részesedések és vállalkozás működtetéséhez tartozó vagyontárgyak használatának és kezelésének a speciális szabályai. A törvény alapvetően azt a felet hatalmazza fel a használat és rendelkezés jogával, amelyik házastárs az adott foglalkozást, vállalkozást gyakorolja (3:44. §). A törvény újdonsága, hogy az egyéni vállalkozóra és a társasági részesedésekre fennálló közös tulajdoni szabályokat a vagyonközösség megszüntetése és megosztása körében is rendezi. Megszűnik a házassági vagyonközösség a felek szerződéses megállapodása alapján, valamint ha a bíróság azt megszünteti, továbbá a házassági életközösség megszűnésével (3:54. §).

A házassági vagyonjogi szerződésben a házasfelek szabadon választhatnak a vagyonjogi rendszerek közül, sőt, azokat vegyesen, egyes vagyontárgyakra vonatkozóan is kiköthetik. A szerződést nyilvántartásba is vehetik, ekkor kihathat harmadik személy jogviszonyára is (3:66. § (3) bek.). Újdonság, hogy a vagyonjogi szerződésben a házastársak vagyonukról halál esetére is rendelkezhetnek, ezen rendelkezésekre a közös végrendelet szabályait rendeli alkalmazni a törvény (3:69. §). Szintén új elem a közszerzeményi rendszer bevezetése, amely esetében a házasfelek a házassági életközösség alatt önálló vagyonszerzőknek minősülnek, a vagyon-elkülönítés szabályai érvényesülnek, és az életközösség megszűnése után bármelyik házastárs kérheti a vagyonszaporulat megosztását, figyelemmel a terhekre és kiadásokra (3:70. § (1) bek.). A vagyon-elkülönítési rendszer esetében viszont nemcsak a különvagyonok tartják meg külön jellegüket, hanem azok hozama is. A magyar házassági vagyonjog történetileg szerves részét képezi a házastársi közös lakáshasználat részletes szabályozása (3:77–3:86. §§), amelynek múltbeli indoka a lakások szűkös számával volt magyarázható, jelen korunkban pedig azért van erre szükség, mert Magyarországon a házastársak inkább lakást vesznek vagy házat építenek, semmint bérelnének. A házasság felbontásával viszont az egyik fél kénytelen elhagyni a közös lakást (házat), a lakáshasználati jog ellenértékét viszont a vagyonközösség megosztásánál figyelembe kell venni.

A harmadik könyv harmadik része a bejegyzett élettársi kapcsolatot tárgyalja. A bejegyzett élettársi kapcsolat az azonos nemű felnőttek közt létesíthető, részletes

szabályait külön törvény szabályozza. Az élettársi kapcsolat házasságkötés nélkül, érzelmi közösségben együtt élő két személy közt jöhet létre, amelynek kapcsolt vagyoni és személyi viszonyait a törvény szabályozza. A felek a kapcsolat tényét közjegyzői nyilvántartásba bejegyeztethetik, ennek jelentősége lehet a vagyonjogban és az apaság vélelme körében (3:105. § b) alpont és 3:107. §). Újdonság az élettársi viszonyban a tartási kötelezettség megjelenése (3:92–3:96. §§) és közösen használt lakás használatára vonatkozó rendelkezések (3:99–3:103. §§). Szintén változást jelent az élettársak vagyoni jogviszonyának szabályozása, a jelenlegi – évtizedek óta érvényes – vagyonközösségi rendszert felváltja az önálló vagyonszerzés szabálya (3:98. §). A vagyonszaporulatból a másik élettársat a szerzésben való közreműködés arányában illetve volna meg a részesedés. A közreműködésbe beleszámít a háztartásban, gyermeknevelésben, másik élettárs vállalkozásában végzett munka egyaránt (3:98. § (2) bek.).

A harmadik könyv ötödik része a rokonság szabályait tartalmazza (3:104–3:225. §§). Az apasági jogállás tényállásai bonyolódtak a nyilvántartásba vett élettársi viszony alapján fennálló apasági vélelem és a reprodukciós eljáráshoz kapcsolódó esetekkel. A perjogi rendelkezéseket is bőven tartalmazó törvény alapvetően megőrzi jelenlegi rokonjogi szabályozását. Az anyai jogállás új szabályai tartalmazzák a reprodukciós eljárással kapcsolatos külön tényállási elemeket is (3:122–3:125. §§).

Az örökbefogadás korszerűnek nevezhető szabályai az új Ptk.-ban lényegében nem változtak, örökbe fogadni továbbra is csak gyermeket lehet (3:126–3:150. §§). Sokkal több újdonságot, új szemléletet tartalmaznak a szülői felügyelet szabályai (3:151–3:197. §§). A szabályok megalkotásánál a gyermek érdekei kerültek előtérbe, így a szülő mellett más rokonok, nagyszülő, testvér, gyermek szülőjének testvére, vagy szülőjének házastársa is jogosult kapcsolattartásra (3:183. §). A különélő szülők között a gyermek felügyeleti jogával kapcsolatos megfelelő együttműködés kialakítására a gyámhatóság közvetítő eljárást rendelhet el (3:181. §). A rokontartás körében a házasságban született házastársak közös gyermeke mellett az egyik házastársnak mástól származó gyermeke is bekerült az eltartandó és eltartással terhelt személyek közé (3:201–3:202. §§). A rokontartás körében külön szabályok érvényesülnek a kiskorú gyermekre (3:216–3:221. §§) és a 20. életévüket betöltő, de továbbtanuló nagykorú gyermekekre (3:222–3:225. §§). A kiskorú gyermektartásának mértékét – szülői megegyezés hiányában – a törvény a tartásra köteles szülő átlagos éves jövedelmének 15–25%-os mértékében írja elő gyermekenként, hangsúlyozva az eset összes körülményeinek a figyelembe vételét (3:221. § (4) bek.).

A harmadik könyv utolsó, hatodik részét a gyámság szabályai adják (3:226–2:48. §§), amelyek a jelenlegi szabályozás koherens egységbe foglalását mutatják, és a gyermekvédelmi és a magánjogi szabályok összhangjára törekednek. A szülői felügyeleti jog szabályainak módosításai érintették az egyes gyámsági szabályokat is.

7. Negyedik könyv – dologi jog

Az új Ptk. negyedik könyve a dologi jog címet viseli. Már az elnevezés is mutatja, hogy a mostani Ptk. harmadik részét képező „tulajdonjog” cím alatt szabályok

helyett (Ptk. 88–197. §§, amelyekből számos rendelkezés hatályon kívül lett helyezve 88–93., 150–154.§§, 176., 178–180.; 182–186. §§), más, kibővített tartalommal újult meg a szabályozásnak ez a része. A mostani 78 paragrafusból, 193 paragrafusra nőtt a szabályozás terjedelme. Ennek jelentős része a zálogjogi szabályok beiktatásának köszönhető. Az új zálogjogi szabályok önmagukban 76 paragrafussal növelték meg a szabályozás terjedelmét, a szabályok többi része ehhez képest ilyen mértékben nem növekedett. Amint ismert, a Ptk. a zálogjogi szabályokat a kötelmi jogi részben, a szerződésekre vonatkozó általános szabályok között tartalmazza, mintegy húsz paragrafus mértékében (251–269. §§). Az új törvényben a zálogjog visszakerült volna eredeti helyére, a dologi jogba. A szabályozás ilyen méretű növelése mindenképpen helyeselhető, viszont a Kódex többi szabályozásával összevetve már arányossági kérdéseket vet fel, és bizonyos egyenetlenséget mutat.

A negyedik könyv rendszere szerint négy nagyobb szerkezeti egységbe, részre osztották a szabályokat: 1. rész a birtok, a 2. rész a tulajdonjog címet viseli, a harmadik rész a korlátolt dologi jogok szabályait tartalmazza, végül egy rövid, 4. rész., az ingatlan-nyilvántartáshoz kapcsolódó két normát tartalmaz.

A szabályozás újításai közül kiemelhetjük a szabályok új szerkezeti felépítését, a birtok szabályainak előre hozását – amely önmagában sok kérdést vet fel –, továbbá a dolog fogalmának kiterjesztését (4:14. § (2) bek), és a vagyon irányába történő elmozdítását. A felhívott szabály szerint „dolognak minősül a pénz, az értékpapír, a pénzpiaci eszköz, a társasági részesedés, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erő."

A zálogjog körében a Kódex viszont már nem dologról, hanem „vagyontárgy"-ról rendelkezik (4:96.§), még tovább szélesítve a zálogjoggal terhelhető vagyon körét.[6] Ehhez kapcsolódóan erősen vitatható az értékpapírokra vonatkozó egyes szabályok beemelése a dologi jog körébe (értékpapírok átruházására vonatkozó szabályok, lásd 4:49. § és 4:48. §§). Újdonság a zálogjog rendkívül részletes és kimerítő szabályozása, amely inkább egy hitelintézeti szabályozás háttérébe lenne illeszthető. Üdvözlendő a szomszédjogok diszpozitív jogként való deklarálása (4:32. §), az *aedificium solo cedit* elvének további lazítása (4:17. § (2) bek.) stb., hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A szabályozás általános kritikájaként a szabályozás tárgyának bizonytalanságát és nem egészen egységes jellegét említjük, hiszen a szabályok nem csak a szélesebb értelemben felfogott dologra, hanem részben vagyonra, sőt, sok esetben jogokra és követelésekre is vonatkoznak. Ennek következtében nehéz megmondani, hogy a dolog

---

[6] **4:96. §** *[A zálogszerződés]*

(1) A zálogszerződésben a zálogkötelezett és a zálogjogosult meghatározott vagyontárgynak (zálogtárgy) meghatározott követelés biztosítása céljából zálogjoggal való megterhelésében állapodnak meg.

(2) A zálogtárgy fajta és mennyiség szerint vagy más, a zálogtárgy azonosítására alkalmas körülírással is meghatározható. A meghatározás magában foglalhat olyan vagyontárgyat is, amely még nem létezik vagy amely felett a zálogkötelezettet még nem illeti meg rendelkezési jog.

(3) A zálogjoggal biztosított követelés az alapul fekvő egy vagy több jogviszonyra utalással vagy más, a biztosított követelés azonosítására alkalmas körülírással is meghatározható.

fogalom hol és mikor értelmezendő szűkítően és hol kiterjesztően. Beszélhetünk-e „jogbirtok”-ról és „követelésbirtok”-ról, hiszen a birtok körében a szabályok nem korlátozódnak a dologra. A norma szövege sokszor pontatlan, egyes tényállásoknál föld és épület (4:17. §; 4:19. §), máshol telek fordul elő (4:75, §)[7], vélhetően ugyanazt a dolgot, vagyontárgyat jelölve.

8. Új szerkezeti felépítés

A dologi jog új felépítésének szembetűnő jele, hogy a birtok szabályozása a könyv elejére került. Ez a megoldás nem mutatja a kiérleltség teljességét. A birtokon belüli tényállások helyesek, a megoldások viszont erősen kritizálhatók. A törvény a birtokos fogalma mellé bevezeti az „albirtokos” szabályát, de kérdéses, ebből vajon levezethető-e az al-albirtokos, vagy további jogos birtokosok birtoka és ezek önálló szabályozási tényállásai. További újdonság a „birtokátruházás” szabályozása, amely lényegében jogügyleti minta szerint került megfogalmazásra. A magyar magánjognak nincs olyan általános érvényű, valamennyi magánjogi területet átfogó szerződési fogalma, mint a német BGB-nek, ezért ez a megoldás részben helyettesíti csak a „szerződés” általános intézményét, amely nem korlátozódik a kötelmi jogra. Ebben az első részben kerültek elhelyezésre a jogalap nélküli birtoklás és a felelős őrzés szabályai, amelyek kivételes jellegüket tekintve, kiegészítő tényállásuk révén szerkezetileg inkább a 4. könyv végére illenének. Az egész 1. részt a birtokkal és a többi tényállással a 4. könyv végére kellene helyezni, amennyiben például a felelős őrzésre egyáltalán szükség van.

A második nagy rész a tulajdonjog szabályozását foglalja magában, amely a tulajdonjog fogalmát, tartalmát, keletkezését és megszűnését, védelmét, a közös tulajdont érinti. A szabályok pontosodtak, cizellálódtak, mindenképpen előrehaladás látható, de az összefüggések és a közvetett és közvetlen hivatkozások, kapcsolatok végiggondolását mutatják. Például a köztulajdon tárgyainak „forgalomképtelenné” nyilvánítása érthető, de ugyanazon paragrafusban a forgalomképtelenség csökkentése az „elidegenítési és terhelési tilalom”-ra viszont nem fogadható el. A forgalomképtelenség nem korlátozódhat csak a két utóbbi tilalomra, annak alkalmazási köre – véleményünk szerint – jóval szélesebb.

Erősen vitatható azon szabály, amely a jogszerűen építkezőt az építkezése következtében a szomszédos ingatlanok értékvesztéséért kártalanításra kötelezi, mivel ezen tényállásnak hiányzik a jogalapja. Ez egy objektív jellegű szankció, amely a tulajdonjog tárgyának korlátjaként fogható fel. A szabályt sokkal precízebben és szabatosabban kellene kidolgozni, gondolva arra is, hogy a másik ingatlan értékét jelentősen befolyásoló tény lehet, ha a szomszéd időben előbb építkezik és valamilyen értéktöbbletet ér el ezzel.

---

[7] **4:75. §** *[A beépítés jogkövetkezményei]*

(1) Ha valaki idegen anyag felhasználásával úgy építkezik, hogy a felhasznált anyag a telek alkotórészévé válik, a beépítéssel az anyag – a beépített anyag és a telek tulajdonosa eltérő megállapodása hiányában – a telek tulajdonosáé lesz.

4:24. § *[Kártalanítás a szomszédos ingatlan értékcsökkenése miatt]*

A tulajdonos, ha az ingatlanán a jogszabályi előírások szerint folytatott építkezés következtében a szomszédos ingatlanok értéke csökken, az értékcsökkenés mértékének megfelelő kártalanításra köteles.[8]

Az érdekegyensúlyok kiegyenlítése nem alapulhat kizárólag a kialakult status quo alapján, hiszen az üres telek szomszédjának is számolnia kell azzal a lehetőséggel, hogy a telket egyszer be fogják építeni.

Erősen vitatható a tulajdonjogi igények elévülésének szabályozása. A magyar magánjogban a tulajdonjogi igények nem évülnek el. Ez valamennyi tulajdonjogból fakadó igényre alkalmazandó-e vagy sem? Eltérő szabály hiányában semmi sem indokolja, hogy a birtok kiadása iránti igényt vagy tulajdonjog védelem iránti igényeket ez alól kivegyük (lásd 4:43–4:44. §§, illetve a többit is). Viszont, ha ekkor gyakorlati érvekkel állunk szemben, akkor a birtokhoz való igény sem évül el? Mi van a többi dologi jogi jogosultsággal, a korlátolt dologi jogok érvényesíthetőségének szabályaival? Az új Kódex egyik alapvető hiányossága az elévülés átfogó és a magánjogi igényekre szabott szabályozása.

A tulajdonjogszerzés körében a szabályok lényegében nem változtak, a származékos és az eredeti tulajdonjog szerzési jogcímek megmaradtak. A törvény beemelte a szabályozás körébe a jogcímes elbirtoklást, amikor a dologi jogi hatályok valamilyen oknál fogva nem álltak még be, de a tulajdonjog átruházására vonatkozó szerződés megkötésre került és az alakszerűségeknek is megfelel, továbbá, ha a birtokos az ellenszolgáltatást is teljesítette. (4:56. §). Már fentebb említettük, hogy az értékpapírokra vonatkozó normákat nem a dologi jogi könyvben kellene elhelyezni (4:48–4:49. §§). Nyitva hagyja a törvény azt a kérdést, hogy a terméken, terményen és szaporulaton történő tulajdonjogszerzés származékos-e vagy eredeti jogszerzésnek minősül (lásd 4:62. §). Egy kiegészítő szabály alapján arra lehet következtetni, mintha ezeket a szerzésmódokat a törvény eredeti szerzésnek tekintené (4.63.§). A találás szabályai érdemben kibővültek, könnyebben érthetőek (4:66–4:70), de még mindig nem egyértelmű, hogy mi a különbség a „értékes dolog", azaz a kincstalálás és egyéb dolog találása között (4:70.§)

A közös tulajdon szabályai lényegében nem változtak, szerintünk itt célszerűbb lett volna a szabályozást cizellálni, néhány helyen kazuisztikusabbá tenni, rész-tényállásokat megállapítani.

9. Zálogjog szabályai

Az új Kódex egyik legnagyobb újítása a zálogjog alapvető reformja és szabályainak kibontása. Ezt a részt áthatja az átgondolt és részletes szabályozási koncepció és a lelkiismeretes munka. Ennek hátránya – kizárólag a dologi jog szűk szabályozási környezetéhez viszonyítva –, a szabályozás arányainak a megváltozása, mennyiségben sokkal több szabályt tartalmaz ebben a kérdésben az új Kódex, mint például a tulajdonjoghoz arányítva illő lenne.

---

[8] Lásd BH1977.145; BH1976.458; BDT2004.1023; BDT2001.403; KGD1998.18.

A zálogjog körében a dologi jog tárgyai kitágulnak, a törvény „vagyontárgy”-ról beszél, amely magában foglalja az elhasználható dolgokat is, továbbá a még nem létező vagyontárgyat, illetve olyan vagyontárgyat is, amellyel a zálogkötelezett még nem is bír rendelkezési joggal (4:96. § (2) bek). A zálog tárgya lehet továbbá jog és követelés, valamint bankszámla-követelés is (4:105. §). Üdvözlendő a zálogjogi fogyasztói szerződés szabályozása, amely az európai jogi fogyasztóvédelem logikus kiterjesztését mutatja (4:97. §).

A Kódex egységes rendszerbe sorolja az állami lajstromba és az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető zálogjogot, és ettől megkülönbözteti a birtokkal terhelt kézizálogot. A birtokkal létesítendő zálogjog körét kibővíti azon tényállással, amely közös birtoklás esetén is fennáll:

4:100. § *[A birtokátruházás a kézizálogjog alkalmazásában]*

(1) A birtokátruházást közös birtok engedésével lehet pótolni oly módon, hogy a dolgot a zálogjogosult és a zálogkötelezett közösen zár alatt tartja vagy részükre harmadik személy mint zálogtartó őrzi.

(2) Ha a dolog harmadik személy mint albirtokos birtokában van és a birtok átruházása a dolog kiadása iránti igénynek az átruházásával történik, a kézizálogjog megalapításához az is szükséges, hogy a tulajdonos az albirtokost az elzálogosításról értesítse.

(3) Nem jön létre a kézizálogjog, ha a birtokátruházás csak a tulajdonos és a zálogjogosult erre irányuló megállapodásával megy végbe, oly módon, hogy a tulajdonos albirtokosként továbbra is a dolog birtokában marad.

Speciális rendelkezések vonatkoznak bankszámla-követelésre és az értékpapír elzálogosítására (4:101. §). A Kódex pontosítja és egyúttal kiszélesíti a zálogjoggal biztosítható követelések meghatározását is. Lehetséges jövőbeli, feltétlen és feltételes, meghatározott vagy meghatározható pénzkövetelés zálogjoggal való biztosítása (4:102. § (1) bek.). Pontosabb megfogalmazásokat olvasunk a zálogjog származékos jellegéről, valamint a zálogjog járulékos jellegéről (4:103-4:104.§§).

A korábbi kritikák ellenére nem rendezi a törvény az ugyanazon követelést biztosító zálogkötelezettek egymásközti viszonyait, hogy az egyes zálogkötelezettnek milyen mértékben kell helyt állnia a követelésért, és egymással szemben mennyiben tartoznak megtérítéssel, kielégítéssel.

A zálogjogjog körében újdonság a zálogjogosulti bizományos szabályozása. A zálogjogosulti bizományos (4:119), amely akár több zálogjogosult érdekében is tevékenykedhet, a saját nevében, de a zálogjogosult javára jogosult eljárni (4:121. § (1) bek.) A zálogjogosulti bizományost be kell jegyezni abba a nyilvántartásba, ahová a zálogjog bejegyzésre kerül, ez lehet az ingatlan-nyilvántartás vagy más regiszter.

A bizományos elkülönült vagyonként köteles kezelni ezt a vagyont, viszont vitatható az a szabály, amely szerint a zálogjogosulti bizományos megbízása „bármikor visszavonható” (4:123. § (1) bek. – ez a szabály a megbízás jelenlegi szabályozásából került átvételére, és semmi esetre sem indokolható, ráadásul a *pacta sunt servanda* alapelvével szemben áll, hogy indok és vagyoni kiegyenlítés nélkül ez a jog gyakorolható lenne a megbízó részéről). Bevezeti az új Ptk. az egységes zálogjogi nyilvántartás alapelveit és szabályait, amely az ingó dolgokon, követeléseken alapított jelzálogjogot és a vagyont terhelő zálogjogot öleli fel. Ez a nyilvántartás nyilvános, bárki megtekintheti személyazonosítás nélkül – ekként érvényesül a nyilvánosság

követelménye és a zálogjog publicitása, teljes egészében háttérbe szorítva a magánjogi ügyletek bizalmi jellegét.

A Kódex szabályozza továbbá a zálogjogok rangsorát, a bankszámlát és értékpapírszámlát terhelő kézizálogjogot és jelzálog közül az kézizálogjognak elsőbbséget ad még akkor is, ha a jelzálogjogot korábban jegyezték be a zálogjogi nyilvántartásba (4:132. §).

A Kódex új szabályokkal és új kivételekkel töri át azt a régi tilalmat, amely szerint semmis az a megállapodás, amely alapján a zálogjogosult kielégítési joga megnyíltakor megszerzi a zálogtárgy tulajdonjogát.

A zálogjog körében fontos új szabálynak tartjuk azt, amely a kielégítési jog megnyílta után a zálogjogosult részére birtokláshoz való jogot dekralálja, és amely alapján a zálogjogosult követelheti a zálogtárgy birtokát. Ez a birtokhoz való jog természetét illetően dologi jog, de felveti a kérdést, hogy mikor évül el? Erre már nem tér ki a törvény.

Kézizálog esetén, ha annak tárgya pénz, bankszámla-követelés, pénzpiaci eszköz vagy nyilvánosan jegyzett piaci árral vagy egyébként az adott időpontban a felektől függetlenül meghatározható árral rendelkező értékpapír, a kielégítési jog megnyíltakor a zálogjogosult a biztosított követelés fejében egyoldalú nyilatkozattal megszerezheti a zálogtárgy tulajdonjogát (nem egészen szabatos a megfogalmazás, hiszen követelésen nincs tulajdonjog. A 4:153. § (1) bekezdése adja a másik kivételt, hogy a kielégítési jog megnyílta után a zálogjogosult felajánlhatja a zálogkötelezettnek a zálogtárgy tulajdonjogát a követelés részbeni vagy egészbeni kielégítése fejében, de az ajánlatnak részletesen tartalmaznia kell ennek feltételeit (4:152. § (2) bek.).

Megmaradt a vagyont terhelő zálogjog, és sokkal érthetőbb, a részleteket jobban kifejtő módon került szabályozásra az önálló zálogjog (4:164–4:170. §§).

Az új Kódex a 4. cím alatt szabályozza az úgynevezett használati jogokat, a földhasználatot (4:171), a haszonélvezetet (4:172-185. §§), valamint a használatot (4:186. §). Ezt követik a telki szolgalom tényállásának részletszabályai (4:187–190. §§).

A földhasználat ingyenes vagy visszterhes jellegét a törvény most se szabályozza, pedig ez a kérdés számos vita forrása. Egyesek vitatták, hogy haszonélvezetre csak természetes személy lenne jogosult, az új szabályok alapján már egyértelmű, hogy ez a jog a nem természetes személy jogalanyokat is megilleti (4:172. § (2) bek.), hasonlóan a használat esetéhez (4:186. § (1) bek.). A haszonélvezet dologi jogi oldalát erősíti a jog bejegyzésének a kötelezettsége, valamint a birtok átruházásával történő keletkezése, tehát a dologi hatályhoz, a dologi jogi nyilvánossági tényállásokkal egészült ki a szabályozás. A szerződéses haszonélvezeti jog átruházható a tulajdonos hozzájárulásával, a törvényen, bírósági vagy hatósági határozat alapján keletkező haszonélvezet viszont nem (4: 174. § (2) bek.). A törvény egyértelműen kimondja, hogy a haszonélvező által végzett értéknövelő beruházásokra haszonélvezőnek csak kötelmi jogi igénye van, mégpedig a jogalap nélküli gazdagodás alapján (4:176. § (2) bek), tehát semmi esetre sem keletkeztet közös tulajdont a többletberuházások eszközlése a használt dologban. Nehezen értelmezhető az elhasználható dolgokon fennálló haszonélvezet, amely a használat következtében fizikailag megszűnik létezni, ezzel kapcsolatban azt mondja ki a törvény, hogy „köteles ezeket pótolni, ha pedig nem lehetséges, értéküket megtéríteni.” (4:177. §). Ez a jelenlegi szabályozással megegyező, de számunkra

inkább kérdéses, hogy van-e értelme elhasználható dolgok esetében haszonélvezeti jogról beszélni. A használatnak ebben az esetben csak egy privilegizált időbeli elsőbbsége van, de maga a dolog értéke megtérítendő. A Kódex új tényállásokat tartalmaz a jogokon és követeléseken fennálló haszonélvezeti jogra, ezek a tényállások a magyar öröklési jog szabályaiból eredően viszonylag gyakrabban fordulnak elő (4:182–4:185. §§).

A negyedik könyv negyedik – utolsó – része két paragrafust tartalmaz az ingatlan-nyilvántartásról (4:192–193. §§). Ez a két paragrafus lenne hivatott összekötni a polgári jog dologi jogi normáit az ingatlan-nyilvántartás külön törvényben szabályozott rendelkezéseivel. A szabályozás átkötő jellegű, a jogi kapcsolat egyértelműségét fejezi ki, érdemi, szabályozó normára csak kivételes esetekben kerülhet sor.

10. Kötelmi jogi könyv

Az új Ptk. legterjedelmesebb része a kötelmi jogot szabályozó ötödik könyv, amely 569 paragrafusból áll és hét részre oszlik: 1. A kötelmek szabályai (5:1–5:29. §§); 2. A szerződés általános szabályai (5:30–5:185. §§); 3. Egyes szerződések (5:186–5:479. §§); 4. Az értékpapír (5:5:480–5:482. §§); 5. Bizalmi vagyonkezelés (5:483–5:495. §§); 6. Felelősség szerződésen kívül okozott károkért (5: 496–5:560. §§) és a 7. Egyéb kötelem keletkeztető tényállások (5:561–5:569. §§).

Ez a felsorolás is mutatja, hogy az új Ptk. kötelmi jogi szabályrendszere az 1959-es Ptk. rendszerétől eltér, új struktúrát képeznek a szabályok. A kötelmi jogi könyv elején a kötelemre vonatkozó általános szabályok 29 paragrafusban kiemelésre kerültek. Itt szabályozza a törvény a kötelem keletkezését és megszűnését, az elévülést, a tartozáselismerést és az egyezséget, a többalanyú kötelmi helyzeteket, a kötelem teljesítését, a pénztartozás teljesítését, a beszámítást. Ez a 29 paragrafus lényegében a kódex nem létező általános rész funkcióját is betöltheti, például az elévülés tekintetében.

A) Szerződések bevezető rendelkezései

Az új Ptk. Kötelmi jogi könyvében a szerződésekre vonatkozó szabályozás – a fenti strukturális változtatások miatt – részben módosult. A szerződésekre vonatkozó általános szabályok új normákkal egészültek ki. Ide soroljuk a szerződési jog törvényben rögzített alapelveit, elsőként a szabályozás diszpozitivitásának a törvény általi kimondását, a visszaható hatályú jogalkalmazás tilalmát, a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, és a normatív erővel bíró, a felek együttműködési kötelezettségét kimondó szabályt. Ez utóbbi kötelezettséget a törvény – a bírói jog nyomán – kártérítéssel szankcionálja (5:31. § (2) bek.). A fogyasztói szerződést a törvény lényegében valamennyi szerződéstípusra kiterjeszti, kizárólag az alanyi oldal az, amely meghatározza a szerződés fogyasztói jellegét (5:33. § (1) bek.), így még klasszikus kereskedelmi jogi szerződéstípusok esetében is alkalmazandó (mint például bizomány vagy szállítmányozás).

A szerződéskötésre vonatkozó rendelkezések tényállásai kiegészültek olyan új elemekkel, amelyek a bírói gyakorlatban alkalmazott és ismert megoldásokat mutatják. Ilyen például az ajánlat és attól eltérő tartalmú elfogadása, ha eltérő tartalmú elfogadó nyilatkozatot tesz az ajánlat címzettje, amelynek körében a jelenlegi Ptk.-szabályhoz

képest többlet tényállások egészítik ki a szabályozást. Fontosnak tartjuk kiemelni azt a rendelkezést, amely a szerződés részévé teszi a felek közti gyakorlatban kialakult szokást és gyakorlatot is (5:36. § (3) bek.). Újnak tekinthetők a versenyeztetési eljárás alapján kötendő szerződésekre vonatkozó rendelkezések, a pályáztatással, keret-megállapodással, árverezéssel történő szerződéskötési helyzetek. A törvény – a régi Ptk.-val szemben –, meghatározza az írásbeliséget is, belevonva az írásbeliségbe az elektronikus dokumentumot, ha az a nyilatkozattevő személyének és a nyilatkozat megtételének időpontjának megállapítására alkalmas (5:58. § (3) bek.). A magyar polgári jog a szerződési jogban szabályozza a képviseleti szabályokat, ez a hagyomány öröklődik tovább az új Ptk.-ban is. A törvény bevezeti az ún. általános meghatalmazás intézményét, de mindenféle időkorlátozás nélkül. Az alképviselő nevesítése is új elem (5:61. § (5) bek.) a törvényben, de nem egyértelmű, vajon az alképviselő igénybevételére csak a képviselő, vagy az alképviselő is jogosult lenne. Tehát mélységében csak egyfokozatú vagy vertikálisan többes képviselői láncok is kialakulhatnak. Ez utóbbi szerintünk nem kívánatos, kivéve, ha a képviselt személy ehhez kifejezett hozzájárulását adja. Általános jellegű szabállyal bevezeti az új kódex a közvetett képviselet fogalmát és szabályát, amely önmagában nem ad sok értelmet (5:65. §). A norma kimondja, ha a képviselő saját nevében jár el, cselekménye által a harmadik személlyel szemben kizárólag ő válik jogosulttá és kötelezetté. A bizományi szerződés speciális szabályozása mellett ennek az egyetlen paragrafusból álló normának talán az egyik újdonsága és előnye abban összegezhető, hogy a képviselőnek az eljárása során fel kell fednie képviselői jogállását, különben magatartásának következményeiért maga válik kötelezetté, illetve jogosítottá.

Pontosodtak és egyértelműbbek a szerződés értelmezésére vonatkozó szabályok is, az újabb tényállási elemek az előre láthatóbb jogi szabályozást erősítik.

B) ÉRVÉNYTELENSÉG

Az új Ptk egyik újítása az érvénytelenség jogkövetkezményeinek a jelenlegi szabályozástól és gyakorlattal eltérő megoldása. Az érvénytelenség az ötödik könyv második részében, a szerződésekre vonatkozó általános rendelkezések között, önálló cím alatt, a 5:68-5:89. §§-okban egységesen van szabályozva. Az új Ptk megfogalmazza az érvénytelenségét tartalmát, jogkövetkezményét is, a jelenlegi kódexnél ezeket hiába keressük:

5:85. § *[Az érvénytelenség joghatása]*

(1) Az érvénytelen szerződés nem hoz létre kötelezettséget a szolgáltatás teljesítésére, illetve jogosultságot a szolgáltatás teljesítésének követelésére. Az érvénytelenség további jogkövetkezményeit a bíróság csak a fél erre irányuló kérelme alapján és az elévülés, illetve elbirtoklás határai között alkalmazza.

Az új Ptk. megőrzi és továbbviszi a semmisség és a megtámadhatóság jogi kategóriáit. A semmisség olyan érvénytelenség, amely a törvény erejénél fogva – *ipso iure* – a szerződést érvényteleníti, a bíróság hivatalból észlelni és a semmisséget hivatalból elbírálni köteles. Megtévesztő azon norma, amely szerint a semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség, hiszen a puszta hivatkozás jogkövetkezménye, a semmisségre történő felhívás nem bír olyan erővel, mint amikor a bíróság ítéletében

minősíti és dekralálja az adott szerződést semmisnek. A gyakorlati életben mindig is sok gondot okozott ez a norma, a jelenlegi Ptk.-ban is szereplő megfogalmazás célja világos, nevezetesen a semmisség nem a bírói ítélettől függ, hanem a szerződés hibájából ered és önmagában kiváltja a semmisség jogkövetkezményeit. Ez a cél viszont az esetek döntő többségében nem elegendő, és pert kell indítani a semmisség bírói megállapítása miatt.

Az érvénytelenség másik fajtája a megtámadhatóság. Ez továbbiakban is olyan érvénytelenséget jelent, ahol az érvénytelenség a szerződés (vagy más kötelmi ügylet) sikeres megtámadásától függ. A megtámadás az olyan egyoldalú, címzett, írásbeli jognyilatkozat, amelyet csak arra jogosult érvényesíthet a szerződő félhez, vagy ha ez harmadik személy, akkor a felekhez (5:70 § (2) bek.). A megtámadás folytán a szerződés érvénytelenné válik, a felek közti per ezt követően lényegében arról szól, vajon a megtámadás érvényes, megalapozott volt-e vagy sem, azaz a szerződés érvénytelennek nyilvánítható, vagy a megtámadás sikertelen volt (megalapozatlan, akár ténybelileg, akár jogilag) és a szerződés érvényesnek tekintendő.

Az új. Ptk. a kötelmi jogi tankönyvek osztályozását alapul véve három csoportba sorolja az érvénytelenségi okokat:

1. Szerződési akarat hibái, azaz azok a hibák, amelyek a fél akaratképzését érintik, és ezen hibák révén a szerződés létrejövetele olyan behatásnak van kitéve, amely érvénytelenséggel járhat.
2. A következő csoportban a szerződési nyilatkozat hibái, azaz a nyilatkozat alakiságával összefüggő hibák körében jelentkező tényállások olvashatók.
3. A harmadik csoportba a szerződés tartalmi hibáinak az esetei tartoznak, ebben a csoportban található a legtöbb tényállás.

Ad 1. Az akarathibák körében említi a Ptk. tévedést, a megtévesztést és a kényszer hatása alatt tett nyilatkozatot, mind a három alapvetően megtámadható ügyletet eredményez, azaz a jogosultnak meg kell támadnia ahhoz, hogy a szerződés érvénytelenségét eredményezze. A fenyegetés erősebb foka a kényszer, a kényszer alatt megtett nyilatkozatra a törvény a semmisség szankcióját fűzi. Kérdés, hogy helyes-e ez a szankció? Van-e valódi szerződési akarat, ahol a kényszer kiiktatja magát az akaratot? Ha egyáltalán nincs jogügyleti akarat, az a nyilatkozat szubjektumában csak egy ráerőszakolt magatartásként jelentkezik, akkor az miért semmis, és miért nem „nem létező ügylet?”

Ad 2. A nyilatkozat hibái körében lényegében az alaki hibák kerültek, ha a jogszabály írásbeli alakot ír elő, akkor annak megsértése semmisséget eredményez. Ha az írásbeliség a felek megállapodásán alapul, azaz azt a felek kötik ki a szerződésben, akkor a jogkövetkezmény a felek megállapodásának tartalmától függ. Általános normává emelkedett az az elv, hogy a teljesítés orvosolja az alakiságot, ezt az 1959-es kódex csak a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés szabályozása kapcsán mondja ki.

Ad 3. A tartalmi hibák közé sorolja a törvény a következő eseteket:

– jogszabályba ütköző szerződés;
– jó erkölcsbe ütköző szerződés;
– uzsora;

– feltűnő értékaránytalanság;
– fogyasztói szerződésben a fogyasztó hátrányára eltérő kikötés;
– tisztességtelen általános szerződési feltétel, illetve fogyasztói szerződés.

A tisztességtelen szerződési feltétel fogyasztói szerződésben, illetve tisztességtelen általános szerződési kikötésként egyaránt értelmezendő. Az első esetben fogyasztói szerződés részeként kerül előre meghatározott, egyedileg meg nem tárgyalt feltételként alkalmazásra, azaz fontos tényállási eleme, hogy a szerződés fogyasztói szerződésnek minősüljön. A tisztességtelen szerződési kikötés ezekben az esetekben semmis, de a semmisségre csak a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni (5:83. § (3) bek).

Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen szerződési kikötés megtámadható (5:83. § (bek), ehhez képest speciális az a norma, amely szerint nem megtámadható, hanem semmis, ha a fél az adott szerződési feltételt gazdasági erőfölényével visszaélve alkalmazza (5:83. § (2) bek.).

A Ptk-ba beillesztésre került a EK fogyasztóvédelmi szabálya, a Tanács 1993. április 5-i 93/13/EGK irányelve, a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló függelékében meghatározott normák is.

Az új Ptk. külön szabályozza a közérdekű keresetindítás feltételeit is.

Az új Ptk. érdemi újítása a jelenlegi jogi szabályozáshoz képest az érvénytelenség jogkövetkezményeinek eltérő megoldása. A jelenlegi szabályozás erősen vitatható, és a bírói gyakorlat lényegében nagyon nehezen követhető, mivel a bíróra van bízva – lényegében kereseti kérelemtől függetlenül –, hogy az érvénytelenséghez milyen jogkövetkezményt fűz, ha akarja, még a szerződést is módosítja. Az 1959-es Ptk. szabályozásához képest az új Ptk. egy másik rendszert állított fel. Ennek az a lényege, hogy az érvénytelenséget jogi szempontból akként kell értelmezni, hogy a szerződésből eredően nem gyakorolhatók jogok, abból nem fakadnak igények, és a felek közti viszonyra nem a szerződés szabályai alkalmazandók.

5:85. § *[Az érvénytelenség joghatása]*

(2) Ha az érvénytelen szerződés alapján teljesítés történt, a felek jogviszonyát a bíróság – bármelyik fél kérelmére – az 5:86. §–5:89. §-okban foglaltak figyelembevételével rendezi. A bíróság a jogviszony rendezésének módját a kérelemtől eltérően is megállapíthatja, nem alkalmazhat azonban olyan megoldást, amely ellen valamennyi fél tiltakozik.
(3) A fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását kérheti a bíróságtól akkor is, ha ezzel egyidejűleg nem kéri a felek közötti jogviszony rendezését.
(4) A teljesítéssel a kárveszély a szerződés érvénytelensége ellenére a másik szerződő félre száll át.

A fenti szabály lényege, hogy a fél kérheti az érvénytelenség megállapítását, de nem köteles a jogkövetkezményeket is kérni. Ez az anyagi jogi jogszabály lényegében újabb perjogi normát fogalmaz meg, a Pp. megállapítási eseteit növeli.

Az érvénytelenség orvoslása körében megmarad az érvénytelenség bírói kiküszöbölésének a lehetősége. Új tényállást jelent az, ha az érvénytelenség oka utóbb megszűnik (például valamilyen tilalmat megszüntetnek). Ebben az esetben a felek úgy kötelesek eljárni, mintha érvényes szerződést kötöttek volna (5:86. §).

Az érvénytelenség lehetséges következménye, hogy a fél visszaköveteli a természetbeni szolgáltatást azzal, ha maga is visszaadja azt, amit a másik félnek nyújtott. Ha valamely szolgáltatás természetben nem adható vissza, pénzben kell visszatéríteni, ha

az egyik fél többet nyújtott mint a másik, akkor az értékkülönbözet megfizetésének van helye. Sajátos az a norma az új kódexben, amely a visszatérítés alól mentesíti a felet akkor, ha az olyan okból nem képes a visszatérítésre, amelyért a másik fél felel. Ez a sajátos szankció a szerződési jog és a szerződésen kívüli károkozás határmezsgyéjén lényegében a visszatérítés kötelezettsége alól mentesíti azt a felet, aki a másik fél hibájából esett el a kapott szolgáltatástól (5:87. § (3) bek.).

Az új Ptk. új szabályai között említendő az a további norma, amely az érvénytelenség jogkövetkezményeivel nem orvosolt hasznok és költségek kiegyenlítésére a jogalap nélküli birtoklás, és a jogalap nélküli gazdagodás szabályait rendeli alkalmazni. Ezeknek a vagyoni eltolódásoknak ugyanis nincs szerződéses jogalapjuk, a vagyoni eltolódás megtérítése és a felek közti kiegyenlítése a szerződésen kívüli tényállások felhívásával lehetséges csak.

Ehhez képest üdvözlendő az az újítás is, amely az érvénytelenség körében kártérítési felelősség megállapíthatóságát is lehetővé teszi – Jhering nyomán –, nevezetesen a szerződésen kívül okozott kártérítés szabályainak alkalmazását hívja fel. Az érvénytelenség körében már eddig is igény volt kártérítési igény érvényesítésére, amely körben a bíróságok eltérő megoldásokat alkalmaztak, egy legutóbbi táblabírósági döntés az érvénytelenség mellett megállapíthatónak tartotta a kártérítési felelősséget is az érvénytelenség okozásával kapcsolatban.[9]

A „Vertrauenshaftung" egyik szép új szabályát tartalmazza az új Ptk. az érvénytelenségi részét záró normája, amely szerint az érvénytelen szerződés fennállásában bízó személy a szerződés megkötéséből eredő kár megtérítését követelheti. Adott esetben ez lehet a szerződő feleken kívüli személy is, de lehet akár a szerződő fél maga. Utalnunk kell még a dologi szolgáltatások körében a kárveszélyviselést kimondó tényállásra, a teljesítéssel a kárveszély a másik félre hárul, amely norma diszpozitív jellege lehetőséget ad a feleknek ellenkező megállapodásra.

c) Szerződés hatálya

Külön cím alatt, egy helyre kerültek a kódexben a szerződés hatályosságával kapcsolatos különböző tényállások, rendelkezések. A felfüggesztő és bontó feltételek szabályozása, a fedezetelvonó szerződés, és a régi Ptk. 215. §-a átalakításra került egy új típusú hatálytalansággá. Ennek a tényállásnak az a különössége, hogy ha a jogszabály a szerződéshez harmadik személy beleegyezését vagy hatósági jóváhagyást írja elő, akkor a szerződés ezen nyilatkozat, belegyezés megadásával válik hatályossá. A szabályozásból hiányoljuk a felfüggesztő feltétel során azt a végső időhatározást, ameddig a felek a szerződéshez kötve vannak. Hiszen a szerződés megkötését követően akár 4-5 év is eltelhet anélkül, hogy a feltétel beállna, és amíg a felek a feltétel bekövetkezésére várnak. Nem reális az, hogy a gyakorlat mindig gondoljon arra, és a felek szabályozzák, hogy meddig kívánják magukat kötni a még hatályba sem lépett szerződés rendelkezéseihez. Törvényi határidő meghatározása talán orvosolná ezt a hiányosságot, például akként, hogy a szerződés megkötését követő három év után, ha a feltétel nem áll be, a szerződéstől bármelyik fél elállhat.

---

[9] Lásd Bírósági Döntések Tára 2010. 27.

A szerződések általános szabályai között az 5. cím a naturális obligációk tényállásait határozza meg az új kódex, lényegében a jelenlegi szabályozással azonosan. Ezt a részt követik a 6. címben a teljesítésre vonatkozó rendelkezések.

D) SZERZŐDÉSSZEGÉS SZABÁLYAI

A 7. cím a szerződésszegés tényállásait tartalmazza. A törvény meghatározza a szerződésszegés fogalmát (5:113. §), és a szerződésszegés jogkövetkezményeit (5:114.§). Általános jelleggel a szerződésszegés következményeként a sérelmet szenvedett fél követelheti a teljesítést, visszatarthatja saját szolgáltatását, a törvény egyéb szabálya alapján elállhat vagy felmondhatja a szerződést, továbbá kártérítésre jogosult (5:114. § (2) bek.). Az egymást ki nem záró jogkövetkezmények együttesen is gyakorolhatók az új törvényi szabály szerint. A teljesítéshez való jog deklarálásra, kimondásra került a szabályok közt. Ezen szabály alól három kivételt fogalmaz meg az új törvény: a teljesítése nem követelhető, ha az lehetetlen vagy jogellenes, ha a teljesítés a kötelezett részére ésszerűtlen nehézséget okozna vagy aránytalanul költséges lenne, illetve ha a jogosult helyettesítő ügyletet alkalmazott.

A szerződésszegés általános szabályai között vezeti be az új törvény a súlyos szerződésszegés fogalmát, anélkül, hogy azt meghatározná, és szankcióként az elállási, illetve felmondási jogot biztosítja a másik fél részére (5:117. §).

Felmerül viszont a kérdés, hogy a lehetetlenülés valamennyi alakzata miért minősül általában szerződésszegésnek, mint például a félnek fel nem róható lehetetlenülés? A jogkövetkezmények általános szabályainak megalkotásával az új Ptk. olyan új általános normákat és rendszert alkotott, amelyet az eddigi bírói gyakorlat sem ismert.

Szintén új elem, hogy a szerződésszegésért járó kártérítésre a kódex önálló szabályokat ad, míg az 1959-es Ptk. lényegében csak felhívta a deliktuális felelősség szabályainak alkalmazását (régi Ptk. 318. §). Az új szabályozás kimentő kárfelelősségi szabályt alkot, azaz a szerződésszegő fél csak akkor nem felel, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést az ellenőrzési körén kívül eső, olyan körülmény okozta, amellyel a szerződéskötés időpontjában nem kellett számolnia, és nem volt elvárható, hogy a károkozó körülmény bekövetkezését elkerülje, vagy a kárt elhárítsa (5:118. §). Kártérítésként a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kárt rendeli az új kódex megtéríteni, a következménykárokat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a károsult bizonyítja, hogy a kár, mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt (5:119. §). Szándékos és súlyosan gondatlan szerződésszegés esetében – amely fogalmakat a jelenlegi Ptk. nem ismer –, az új szabályozás mindazon károk megtérítését rendeli, amelyeket a szerződésszegés időpontjában láthatóak voltak.

A szerződésszegés általános szabályai közt foglal helyet a közreműködőért való felelősség, továbbá az előzetes szerződésszegés új tényállása. Ez utóbbi a jelenlegi Ptk. vállalkozási szerződésének speciális normájából vált generális szabállyá. Amennyiben a teljesítési határidő előtt nyilvánvalóvá válik, hogy a másik fél a szolgáltatást esedékességkor szerződésszerűen nem tudja teljesíteni, a jogosult a szerződésszegésből eredő jogait a teljesítést megelőzően is gyakorolhatja (5:128.§). Célszerű lenne legalább egy megintést beiktatni a szabály tényállásába, a szerződésszegés

gyakorlásának előfeltételeként. Üdvözlendő az a norma, amely csak a fogyasztói szerződések esetében tiltja a felelősség kizárás korlátozását, más szerződések esetében viszont megengedi.

A szerződésszegésért való jogkövetkezmények lényege a teljesítéshez fűződő jogosulti jogosultság, és annak kikényszeríthetősége. Az új Ptk.-nak ezek a rendelkezései, az 5:113. §-tól az 5:129. §§-ig új, egységes szerződésszegési jogot alkotnak, a szerződésszegés eddigi rendszerét lényegében felváltják. A szabályozás a kereskedelmi jogi szemléletet tükrözi, továbbá a teljesítéshez fűződő érdek kikényszerítésén alapul. Napjaink adósokat erősen védő bírói gyakorlatát helyes irányba kívánják ezek a szabályok alakítani, a szerződés kötőerejének, betartásának jogi erejét erősíteni.

A szerződésszegésre meghatározott általános szabályokat követik az egyes nevesített törvényi szerződésszegések szabályai, mint a késedelem (5:130-5:136. §§), a szerződés teljesítésének lehetetlenné válása (5:137-5:138. §§), a teljesítés megtagadása (5:139. §), a jognyilatkozat megtételének elmulasztása (5:140. §) és a hibás teljesítés (5:141-5:161. §§) szabályozása. Ezek közül az utóbbi, a hibás teljesítés tartalmazza a kellékszavatosságot, a termékszavatosságot, a jótállást, valamint a jogszavatosság tényállásait. A jogszavatosság ezzel a szabályozással a rendszertani helyére került a jelenlegi szabályozáshoz képest (lényegében az adásvételi szerződés szabályait kell analóg módon alkalmazni, lásd 1959:IV.tv. 369-370. §§). A termékszavatosság egy új intézmény, a szavatosság és a termékfelelősség ötvözete, amely a gyártónak vagy az importálónak a hibáért való szavatossági felelősségét mondja ki, három éves elévülési határidővel.

E) Biztosítékok

A szerződésszegés címet követik a szerződés megerősítését szolgáló intézmények, mint a foglaló, a kötbér, valamint a jogvesztés kikötése szabályai. Sajnos a kötbér szabályai nem cizellálódtak, megmaradtak túlságosan általános jellegűnek, számos szabályt kellene még itt megalkotni. A szerződésmódosítás szabályai sem változtak, a felek szabadon módosíthatják a szerződést, a bírósági módosításnak azonban feltételei vannak: így, ha a felek tartós jogviszonyában a szerződéskötést követően beállott változás következtében a teljesítés a fél lényeges jogi érdekének sérelmével járna (5:168. §).

Az engedményezés és a tartozásátvállalás mellett az új Ptk. bevezeti az eddig nem ismert, és a bírói gyakorlatban is elutasított szerződésátruházás általános szabályát (5:180-5:183. §§). A viszonylag rövid terjedelmű szabályozás nagy előrelépést jelent a mostani felfogáshoz képest, de számos kérdést hagy még nyitva.

F) Szerződéstípusok

A kötelmi jogi könyv harmadik része az egyes nevesített szerződésekre vonatkozó szabályokat tartalmazza. A nevesített szerződések új szerződés-típusokkal, altípusokkal bővültek. A jelenlegi tulajdonátruházó közüzemi szerződést felváltja a vállalkozási szerződések altípusai között helyet kapott közszolgáltatási szerződés (5:232–5:233. §§). Új típusú vállalkozási szerződés ezen túlmenően a mezőgazdasági vállalkozási szerződés (5:231. §) és a kivitelezési szerződés (5:224–5:230. §§), amely az építési és szerelési szerződés jelenlegi szabályait ötvözi. Önálló új altípus a megbízáson belül a

közvetítői szerződés (5:273–5:277. §§) és az üzletszerzői szerződés (2:278–287. §§). A banki szerződések körében szabályozást kapott a lízingszerződés (5:359–5:366. §§), a faktoring szerződés (5:367–5:373. §§), a garanciaszerződés (5:5:390–5:396. §§) és a vételi jog biztosítéki célú kikötése (5:397. §). Önálló szabályokban jelenik meg a betegségbiztosítás (5:455–5:458. §§), és a kötelmi jogi könyvön belül önálló részt képező bizalmi vagyonkezelés (5:483–5:495. §§).

Az adásvételi szerződést érintő legjelentősebb változás az új Ptk.-ban az, hogy dolgok mellett jogra és követelésre is lehet adásvételt kötni (5:186. § (2) bekezdés). Ennek a nagy horderejű változásnak a pontos okai és motívumai – különösen a hétköznapi ügyletek körében –, nem voltak kidolgozva, valószínűsíthető, hogy valamelyik lobby-csoport eredményességének a következménye. A törvény pontosította az elővásárlásra vonatkozó szabályozást, általános hatállyal bevezeti az eladási opciót (5:197. § (2) bek.), amelyet eddig csak a tőkepiaci törvény[10] ismert, valamint bevezeti az első ajánlat jogának intézményét (5:195. §). A vételi jogot és a visszavásárlási jogot korlátozó öt éves törvényi korlátozást csak a fogyasztói szerződésekre rendeli alkalmazni (5:196. § (2) bek., 5:197. § (3) bek). Az adásvételi szerződés rendszerébe helyezi el a szállítási szerződést, azon belül is a mezőgazdasági adásvételi szerződést (5:202– 5:204. §§), a csereszerződést (5:205. §), valamint az ajándékozást (5:206–5:209. §§).

A szállítási szerződés azon specifikuma, hogy az eladó fajta és mennyiség szerint meghatározott dolog jövőbeni szolgáltatására vállal kötelezettséget, valójában adásvételnek tekinthető, és egyet kell értenünk az új szabályozással, amely a jelenlegi önállóan meghatározott szállítási szerződést átértelmezte. Az ajándékozási szerződés magában foglalja dolog, jog és követelés ingyenes átruházását is, a részletszabályok nyelvileg és tartalmilag pontosításra kerültek.

A 2. címben a vállalkozási típusú szerződések kerültek, a vállalkozás általános szabályai (5:210–5:220. §§), majd a vállalkozás altípusai, mint a tervezési szerződés, kivitelezési szerződés, mezőgazdasági vállalkozási szerződés, közszolgáltatási szerződés, kutatási szerződés, utazási szerződés. Önálló fejezet a vállalkozási típusú szerződések körében ezt követően a fuvarozási szerződés (5:241–5:262. §§).

A vállalkozási szerződés törvényi meghatározása szerint továbbra is munkával elérhető eredmény teljesítése, tevékenység kifejtése révén és az eredmény, a mű megvalósítására köthető (5:210. §). Ez a meghatározás még mindig nem tartalmazza azokat az eseteket, amelyek a jelenlegi bírói gyakorlat szintén vállalkozási szerződésként értékel, nevezetesen uszoda, színház, mozi stb. Az új szabályozás követi a jelenlegi rendszert, lényegi újításként a megrendelő elállási jogának megváltoztatása jelentkezik. Az új Ptk. alapján a megrendelő elállási joga csak a munka megkezdéséig áll fen, azt követően már csak felmondásnak van helye, mind a kettő a vállalkozó kártalanítása ellenében (5:216. §). További pontosítása a szabályozásnak az a rendelkezés, amely a vállalkozó saját dolgából a megrendelő részére új dolgot készít, az a megrendelő tulajdonába kerül (5: 211. § (3) bek.). Ez a dologi jogi norma a diszpozítív környezetben nehezen értelmezhető, ezért kérdéses, a felek megállapodásával ettől el le-

[10] 2001. évi CXX. törvény 322. § (1) bek. 2. mondat.

het-e térni, és közös tulajdon szabályait alkalmazni lehet-e a vállalkozói díj teljes megfizetésének időtartamáig. Az új szabályozás összevonja az építési és szerelési szerződést egy új név alatt, és ezentúl kivitelezési szerződésnek hívja (5:224. §). Bevezeti és törvényi szinten megfogalmazza a többletmunka és pótmunka gyakorlatból ismert fogalmait, és az ellenértékükre vonatkozó szabályt (5:225. §). Megjelenik a törvényben az építési napló, mint a teljesítés bizonyításának eszköze, ebben a kérdésben a szabályozást tovább kellene fejleszteni néhány kérdésben, hiszen a napló birtoklásának, naprakész vezetésének és az ezzel kapcsolatos felelősségnek a kérdéseire már nem jutott idő. A szabályozás újdonsága a mezőgazdasági vállalkozás szerződés, amely alapján a mezőgazdasági vállalkozó lényegében kapott terményt, állatot nevel, hízlal fel (5:231. §). Rendszertanilag figyelemre méltó a közszolgáltatási szerződés beiktatása a vállalkozási szerződések körébe, amely a jelenlegi tulajdonátruházási-rendszerből kerül át a vállalkozási szerződések közé. Az új Ptk. részletszabályokat nem ad, hiszen valamennyi ide tartozó közszolgáltatás (víz-, csatorna, gáz, villany) részletszabályozása megtalálható már a jogrendünkben, és a fogyasztókat alapvetően általános szerződési feltételek alapján, más személyeket pedig egyedileg tárgyalt szerződések alapján szolgáljak ki. Lényegesen kibővültek és cizellálódtak a fuvarozásra vonatkozó rendelkezések. A huszonkét paragrafusban részletesen kidolgozott szabályozás az új Ptk. egyik legkoherensebb részének tűnik és a fuvarozási jog modern szabályait tükrözi.

Az egyes szerződések 3. címe alatt kerültek szabályozásra a megbízási típusú szerződések (5:263. – 5:306. §§). Ide tartoznak a megbízási szerződés, a közvetítői és az üzletszerzői szerződés, mint új altípusok, valamint a bizomány és a szállítmányozás. Az új szabályozás lényegében a mostani Ptk. szabályainak pontosítását, a bírói gyakorlat beépítését mutatja. A közvetítői szerződés – mint sajátos, önálló típusú megbízási szerződés –, esetében a megbízott csak a megbízó és harmadik személy közti szerződés megkötésének közvetítésére korlátozódik, míg az üzletszerzői szerződés (5:278–5:287. §§) az uniós irányelven alapuló szabályozást tartalmaz, tartós megbízási viszonyt feltételez, és nem korlátozódik a szerződések közvetítésére, hanem megbízó nevében annak megkötésére is kötelezettséget vállalhat. A bizomány esetében új elem, hogy csak ingó dolgokra lehet szerződni (5:290. § (1) bek.), továbbá a del-credere felelősséggel a bizományos csak akkor tartozik a megbízó felé, ha ezt külön díjért a bizományos elvállalta (5:292. § (5) bek.). A bizományost a régi Ptk. szabályozása alapján megillető önszerződés joga csak akkor illeti meg, ha a dolognak nyilvánosan jegyzett piaci ára van vagy egyébként az adott időpontban a felektől függetlenül meghatározható árral rendelkezik (5: 5:293. § (1) bek.).

A kötelmi jogi könyv 4. címében a használati szerződések szabályai olvashatók, a bérleti szerződés (5:307–5:319. §§), a haszonbérlet (5:320–5:326. §§§), és a haszonkölcsön (5:327–5:329. §§). A lakás- és helyiségbérlet szabályait az új Ptk. sem tartalmazza, egyetlen utaló szabály kivételével (5:319. §). A bérlet szabályai módosultak, az albérletbe adás a bérbeadó engedélyéhez kötött, a felmondás részletesebb szabályozást kapott, a felmondás jogának a bérleti díj megállapodáshoz kötő rendelkezése kifejezetten szellemes és gyakorlatias. A letéti szerződések képezik a 5. címet (5:330–5: 344. §§), a 6. címben pedig a pénz- és hitelviszonyok szabályai

foglalnak helyet (5:345– 5: 373. §§). Ezek a szabályok – hiszen ugyanolyan vázlatosak és általánosak, mint az 1959-es Ptk. rendelkezései – sok kérdést vetnek fel. Van-e értelme két-három paragrafusban meghatározni a gyakorlatban már önállóan nem is létező betétszerződést, a bankszámlaszerződést, vagy akár a hitelszerződést, ha a bankjognak jól ismert szabályai ennél részletesebb rendelkezéseket tartalmaznak. Feleslegesnek tartjuk a fogyasztói kölcsön szabályozását, hiszen arról külön törvény rendelkezik az irányelv alapján. Újdonság a lízing elhelyezése a bankjogi környezetben, amely a jelenlegi Hpt. pénzügyi lízing megoldásán alapul, és a lízing professzionális gyakorlatában kikristályosodott elveket tükrözi, így például a szavatossági jogok gyakorlására nem a lízingbeadó – ha a dolgot nem maga állította elő, hanem a lízingbevevő megbízásából szerette be –, hanem a lízingbevevő jogosult (5:363. §). Szintén újdonság a faktoring szabályozása a Ptk.-ban, amelyet alapvetően pénzügyi tevékenységként határoz meg. A faktor vagy megfinanszírozza a rá átruházott követelést, vagy annak érvényesítését vállalja, amely a faktorálás szűkebb értelmű felfogását tükrözi (5: 357. §). A kötelmi jogi könyvben új, önálló cím alatt szerepelnek a biztosítéki szerződések. Ezek közé tartozik a kezesi szerződés, amelyet a jelenlegi Ptk. a kötelmi jog általános részében szabályoz. A másik biztosítéki szerződéstípus a garanciaszerződés (5.390–5:396. §§), továbbá a biztosítéki célú vételi jog alapítása, amelyet egy paragrafus rendez (5: 397. §). A kezességre vonatkozó szabályok terjedelemben is megnövekedtek, és pontosabb meghatározást tartalmaznak. Új rendelkezés, hogy a jogosultnak tájékoztatási kötelezettsége van a kezessel szemben, ha a kezességgel biztosított kötelezettség mértéke az elvállaláskori értékhez képest 20%-kal megnövekedik (5: 378. § (3) bek.). Ugyancsak új elem a kezest megillető felmondási jog, ha a kezesség határozatlan időre szól, és a kötelezett valamennyi, a jogosulttal szemben fennálló vagy jövőben keletkező kötelezettségét biztosítja (5:382. §). A több kezes egymásközti viszonyának szabályai felülvizsgálatra érdemesek, hiszen a kezesség időbeli elvállalásának sorrendje nem lehet egyedüli szempont a kezeseket terhelő kötelezettségek szempontjából (5:386. §). Az új Ptk. bevezeti a fogyasztói kezesi kötelezettséget, és a fogyasztóval szemben tájékoztatási kötelezettséget ír elő, melynek megsértését elállási joggal szankcionálja.

A biztosításra vonatkozó szabályozás – hasonlóan a fuvarázáshoz –, terjedelmében sokszorosára nőtt hatvan paragrafus az új Ptk.-ban, szemben a jelenlegi huszonegy paragrafussal), és alapjaiban megújult. Lényegében változatlanok maradtak a tartás és életjáradéki szerződés rendelkezései, amelyek éles kontrasztot jelentenek a biztosítási szerződések professzionális világához képest, és mutatják a kódex horizontális és vertikális kiterjedését.

A polgári jogi társaság az új Ptk.-ban is megmaradt kötelmi jogi viszonynak, nem vált önálló jogalannyá (5:464-5:473. §§), a szabályozás azonban kiegészült néhány elemmel. Ugyancsak megmaradt a jogügyleti alapítvány szabálya (kötelezettségvállalás közérdekű célra 5:476–5:479. §§), valamint a díjkitűzés is.

G) AZ ÉRTÉKPAPÍR

A kötelmi jogi könyv igen terjedelmes harmadik része után rendkívül rövid a mindössze három paragrafusból álló értékpapírokra vonatkozó szabályozás, amely a jelen-

legi szabályozáshoz képest rövidítést tartalmaz, és lényegében az értékpapír meghatározásán túlmenően általános normát nem is ad (5:480–5:482. §§). Ez jelentős visszalépés a jelenlegi szabályozáshoz képest.

H) Bizalmi vagyonkezelés

Új elem a magyar jogban, és új szabályozási terület a kötelmi jog ötödik részét képező bizalmi vagyonkezelés (5:483–5:495. §§). A mintegy 12 paragrafusba zsúfolt szabályozás körül már most is sok vita van. A szabályozás lehetővé teszi speciális, úgynevezett „kezelt" vagyon létesítését, amely a vagyonrendelő nyilatkozatával történik, és amelyet a vagyonkezelőnek el kell fogadnia, majd a vagyont (tulajdonjogot, követelést) át kell a vagyonkezelőre ruházni vagyonkezelés céljából (5: 483. §). Ez a vagyon egy elkülönült alvagyonnak minősül, elkülönül a vagyonkezelő saját vagyonától, kizárólag a kezelt vagyont érintő hitelezők érvényesíthetnek rá igényt a kedvezményezett mellett. A szabály szerint vagyonkezelő csak a külön jogszabályban meghatározott személy lehet, amely vagyonkezelői minőséget a kezelt vagyonnal történő szerződéskötéskor fel kell fedni, különben a vagyonkezelő személyes vagyonával szemben is felléphet a hitelező (5: 493. § (1) bek.). Megszűnik a vagyonkezelés a határozott idő lejártával, a vagyonrendelő megszüntető nyilatkozatával, a vagyon kimerülésével (5:495. §). Nem tisztázott a vagyonrendelő halálának vagy vagyonkezelő felszámolásának hatása a kezelt vagyonra vonatkozóan.

I) Deliktuális felelősség és egyéb kötelmi tényállások

A kötelmi jogi könyv hatodik része a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait tartalmazza (5:496–5:560. §§). A 63 paragrafus szintén lényeges bővülés az 1959-es Ptk. huszonegy paragrafusához képest. A szabályok három címbe vannak sorolva, általános szabályokra és a felelősség egyes különös tényállásaira, továbbá a harmadik címbe a jogszerű károkozásért való kártalanítási felelősség tényállása került (5: 560. §). A szabályozás legelején kimondásra került az a tétel, miszerint minden károkozás jogellenesnek minősül, kivéve, ha törvény eltérő tényállását nevesít (5:496. §). Megmarad a jelenlegi deliktuális felelősség szabályának alapvető tétele, a kimentő felelősségi rendszer. A károkozónak kell azt bizonyítania, hogy a károkozása körében úgy járt el, ahogyan az adott helyzetben általában elvárható, hogy mentesüljön a felelősség alól (5:497. §). Az általános szabályok a többek közös károkozását, a károsult kárenyhítés kötelezettségét, a káronszerzés tilalmát, a kár fogalmát és megtérítésének szabályait a jelenlegi szabályozással lényegében megegyező módon tartalmazza. Részletesebb szabályokat olvashatunk a járadékról és a járadék nagyságát befolyásoló körülményekről, tényekről. Az elévülési szabályok is pontosodtak, hiszen a kár egyes elemei a károkozást követően is beállhatnak. A felelősség egyes esetei számos új tényállással egészültek ki a jelenlegi szabályokhoz képest. A veszélyes üzem eddigi szabályozása kiegészül az üzembentartó törvényi meghatározásával, és a bírói gyakorlatban megfogalmazott elvekkel. Az állattartói felelősség is kitágult, a vadkár szabályozása részletes tényállásokban fogalmazódik meg, valamint beépítésre kerültek a termékfelelősségi szabályok a környezeti károkozásért (5:538–5:542. §§), valamint az atomkárokért való felelősség szabályai is (5:543–5:547. §§). A többi különös tényállás a jelenlegi Ptk. szabályozásán alapul, azokat azonban pontosítva, szabatosabb

megfogalmazásban tartalmazza, mint a vétőképtelen károkozásáért való felelősség, az alkalmazott által munkája során harmadik személynek okozott kárért való felelősség. Ez utóbbi tényállásba beillesztésre kerül a vállalkozás tagjaként és ügyvezetőjeként okozott károkért való felelősség is.

A kötelmi jogi könyv utolsó, hetedik része a jogalap nélküli gazdagodás, a megbízás nélküli ügyvitel és az utaló magatartás, a jelenlegi Ptk. 6. §-ának rendelkezéseivel zárul (5:561–5:569. §§).

A kötelmi jogi könyv részben megújult, számos üdvözlendő újítást, eredeti megoldást tartalmaz, átgondoltabb strukturális változásokat is mutat. A tényállások részletességében viszont egyenetlen, egyes részei, mint például a fuvarozás vagy a biztosítás sokkal részletesebben kidolgozottabbak, mint például a kötbér vagy az engedményezés. A bírói jogfejlesztés eredményeit szervesen építi bele a törvény az jogi szövetbe, új, rendet teremtve ezzel.

11. Öröklési jog

Az új Ptk. hatodik könyve az öröklési jogot tartalmazza. A 99 paragrafus terjedelmével alig hosszabb néhány paragrafussal régi Ptk. szabályainál (86 paragrafus). Ez is mutatja, hogy érdemi változásokat az új Ptk. ezen a területen alig tartalmaz, ugyancsak megmaradt az ági öröklés és a kötelesrész intézménye. Kimondja a törvény, hogy az öröklési igény mint tulajdoni igény nem évül el (6:2. §), a kötelesrészi igény elévülésére pedig öt évet szab meg (6:75. §). A kiesés körében szabályozásra került az együtt elhalálozás tényállása, a vélelem a halál egyidejűsége mellett vált szabállyá (6:4. § (1) bek.). Az érdemtelenség nem csak az öröklésre és egyéb jogosulti helyzetre hat ki, hanem a kiesett személy az örökös képviselője sem lehet (6:6. § (4) bek.). Részbeni strukturális változást mutat az, hogy a végintézkedés szabályai megelőzik a törvényes öröklés törvényi szabályait. Az utóbbi ötven év bírói gyakorlatában kikristályosodott szabályok normaként beépítésre kerültek a kódexbe [például végrendelet fogalma (6:12. §), végrendelet értelmezésének szabálya (6:21. §)]. Bevezeti a törvény a közös végrendeletet (6:20. §), kodifikálja az utóörökös nevezésének lehetőségét, de korlátok között teszi csak lehetővé (6:30. §), itt hiányoljuk az elő- és utóörökös viszonyának szabályozását. A végrendelet hatálytalanságának esetei kibővültek a házastárs, élettárs javára tett végrendelkezésre is, ha az öröklés megnyíltakor az életközösség már nem áll fenn (6:39. §). A kódex tartalmazza a végrendeleti végrehajtóra, jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezéseket (6:48–6:54. §§).

A törvényes öröklés szabályai a túlélő házastársat illetően annyiban változtak, hogy a leszármazókkal együtt a házastárs is egy gyermekrészt örököl, kivéve az általa lakott lakást, amelyen haszonélvezeti jogot örököl. Leszármazó hiányában a házastárs a szülőkkel – egyenlő arányban – együtt örököl, kivéve az általa lakott lakást és az általa használt berendezési és felszerelési tárgyakat, valamint az ági vagyon haszonélvezetét, melyet ő kizárólag örököl. Sajátos utóöröklési szabályt tartalmaz ezen a helyen a kódex, a szülő halála után a házastárs örökli azokat a vagyontárgyakat, amelyek elhunyt házastársáról hárultak annak szüleire. A szülő viszont jogosult ezen vagyontárgyakat felélni, ingyenesen átruházni (6:59. § (2) bek.). Ha jól értjük, akkor ebben az öröklési osztályban a szülő kiesése esetén csak a másik szülő lenne öröklésre jogo-

sult, annak halálával a vagyon átszáll az örökhagyó özvegyére. A köteles rész alapját érintő ingyenes adományok közt a kódex nem szabályozza a közérdekű adományokat, alapítványi juttatásokat, ezek az adományozás közérdekű célja miatt eltérő szabályozást indokolnának. Nem tartjuk helyesnek a hagyatékból részesülő személyek köteles részért való felelősségének kiterjesztését azon adományokra is, amelyeket az örökhagyó még életében eszközölt, ez a jelenlegi Ptk.-ban is ekként van szabályozva.

A kódex pontosítja az örökös jogállását a hagyatéki osztály megnyitása előtt, kimondva az örökösök „osztatlan jogközösségét" (6:91. §). A jelenlegi szabályozástól eltérően az osztályos egyezség törvényi szabályozást kapott volna, az erre vonatkozó szabály viszont túlságosan is rövidre sikerült (6:93. §).

12. Záró könyv

Az új törvénykönyv záró, hetedik könyve négy paragrafusból áll, a 7:2. § 54 darab értelmező rendelkezést, szómagyarázatot tartalmaz, mint „föld", „épület", „fogyasztó", „importáló", „kisvállalkozás", „kereskedelmi kommunikáció", stb. A 7:3. § a határidők számításának szabályát rendezi, a 7:4. § pedig azon európai uniós jogszabályok felsorolását tartalmazza, amelyek a kódexbe beépítésre kerültek.